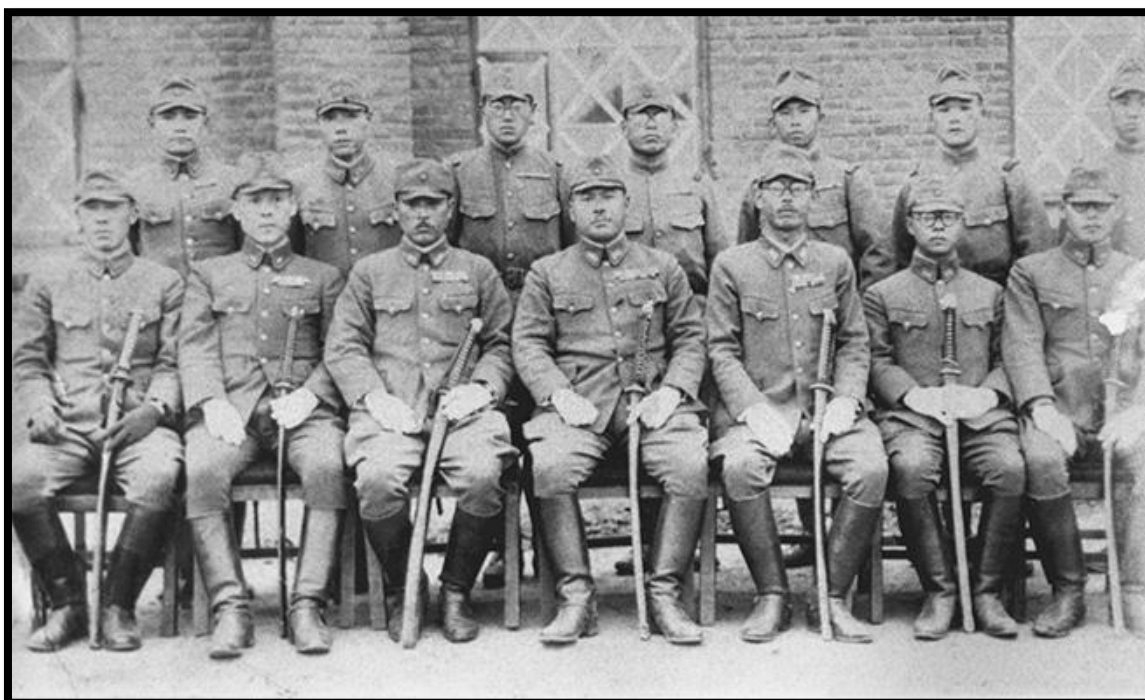

Treball Final de Grau

**LA TRANSFORMACIÓ DE L'EXÈRCIT
IMPERIAL I EL FEIXISME JAPONES 1866-
1945**

Oriol Masó Vila

**Tutoritzat per Maximiliano Fuentes Cordera i Anna
Maria Garcia Rovira**

“Fotografia de la Unitat 731 vestint uniformes moderns de l'exèrcit imperial i agafant katanes.” Any desconegut. Fotografia: Anònim *Nichi Bei*, Segona Guerra Mundial, <https://www.nichibei.org/wp-content/uploads/2018/04/Unit-731-group-photo-%E2%80%94Group-photo-of-a-detachment-of-the-Imperial-Japanese-Arms-Unit-731.-Kyodo2.jpg> Accedit el 14 de maig de 2020.

ÍNDEX DE CONTINGUTS

1 Introducció 3

2 Context històric 4

2.1 L'esfondrament del Shogunat. 5

2.2 La gran transformació de la Era Meiji. 9

2.3 La Democràcia Taisho 1913-1926. 13

3 L'exèrcit Imperial japonès 1866-1945 16

3.1 Historiografia sobre l'Exèrcit Imperial i la Guerra d'Àsia-Pacífic. 16

3.2 La transformació de l'exèrcit i el control de la política 1866-1942. 23

3.3 Ideologia feudal i exèrcit modern. 34

3.3.1 El Bushido i l'Exèrcit Imperial. 34

3.3.2 El Moviment legitimista i el Militarisme Showa. 37

3.4 Brutalització de l'exèrcit, el regiment com a família i repressió interna. 42

3.4.1 Deshumanització de l'enemic. 45

3.4.2 Repressió interna, el regiment com a família brutal. 48

3.4.3 Operació Mort. 52

4 Conclusions 56

5 Bibliografia 58

6 Agraïments 61

1. Introducció i objectius del treball

L'objectiu del present treball és fer reflexió al voltant de la transformació de l'exèrcit japonès durant el feixisme Shôwa i les etapes anteriors. Per què l'exèrcit? Doncs perquè durant aquests períodes l'exèrcit va anar guanyant terreny a la política fins a convertir el país en una dictadura militar de facto l'any 1932. Ara bé, el control militar de la política i la societat té arrels molt profundes que es remunten fins més enllà de la Restauració Meiji. Des del poder l'Exèrcit va anar transformant el Japó en un règim militarista que va derivar en una expansió colonial sobre tot el Pacífic. És vital comprendre què va passar dins l'exèrcit per poder explicar fets ocorreguts durant l'expansió com la Violació de Nanjing o la Marxa sobre Baatan. Per poder estudiar la Guerra d'Àsia Pacífic cal veure tots els processos que van actuar dins de l'exèrcit: com els conflictes interns entre la Marina i l'Exèrcit de Terra, entre "l'Escola ordre" i "l'Estil imperial". No són menys importants els maltractaments brutals que patien els soldats per part dels seus superiors, per no parlar del menyspreu a la vida que imperava en els alts comandaments de l'exèrcit. Aquests comportaments deriven en part d'una ideologia samurai i feudal que arrelava profundament a les ments dels militars. És vital entendre l'exèrcit perquè, de fet, és el principal actor polític i social del període. Això el converteix en el principal responsable de les atrocitats de l'època. Alguns historiadors occidentals que han tractat el període s'han deixat endur sovint per la singularitat de la figura de l'emperador dins la política japonesa. Tot oblidant-se que precisament per ser un símbol molt poderós, és utilitzat amb interessos per aquells qui ostenten el poder polític, econòmic i militar.

En aquest treball he volgut evitar fer una "història d'uns altres", per això he intentat en mesura del possible incorporar cites de testimonis i actors de l'època, especialment a l'apartat final. També he optat per incorporar tants autors japonesos com he pogut, en part gràcies a la feina que fa la mateixa acadèmia japonesa traduïnt els seus articles a l'anglès i el francès. Gràcies al REAO (Revistes d'Àsia Oriental amb Accés Obert) es poden consultar un nombre considerable d'aquestes fonts i finalment l'acadèmia francesa ha fet una gran tasca de traducció de textos clau de la historiografia japonesa. Amb els recursos dels que disposava he intentat fer una immersió en l'acadèmia japonesa per veure què s'ha escrit sobre l'Exèrcit imperial, el feixisme i la guerra. Quins són els eixos centrals de la investigació? Com s'estudia la matèria? Com han evolucionat els debats? Una vegada resoltes aquestes qüestions es tractarà l'Exèrcit imperial des dels tres eixos principals. El primer, la seva transformació institucional, logística i política des de la seva creació fins a la seva caiguda. El segon, l'estudi dels romanents ideològics feudals i samurai dins l'Exèrcit Imperial i el seu paper en la tragèdia posterior. I el tercer veure com el tracte brutal que rebien els soldats, els maltractaments psicològics, els entrenaments infernals, les operacions suïcides i la concepció del regiment com una família opressora configuren el comportament de les tropes durant la guerra.

2. Context Històric

Per entendre tots els processos històrics que s'exposen a continuació hi ha dos vectors que s'han de tenir en compte. El primer és la descomunal velocitat a la qual es produeixen les transformacions socials del període. En cinc generacions el Japó ha passat del feudalisme Tokugawa a ser probablement el país més tecnificat del segle XXI. Aquest factor ajuda a explicar el malestar social i els romanents d'ideologia feudal que van generar contínues inestabilitats polítiques i socials. L'altre vector a tenir en compte és que, valgui l'obvietat, no parlem d'Europa. Això implica que la periodització és diferent, que els substrats socials, els marcs mentals i els sistemes culturals també ho són; per tant no podem aplicar moltes de les fórmules europees en aquest cas. I això genera un tercer problema: l'anomenat "feixisme Shôwa" és realment un règim feixista o és quelcom molt diferent? Aquest és un debat profund que no es troba en l'eix central d'aquest treball, però és important tenir-lo present. Hi ha historiadors que defensen la teoria del feixisme transnacional, que entén el feixisme com a un règim que s'adapta a les estructures prèvies de cada país i el Japó seria un cas més. Per altra banda hi ha els qui defensen que el règim ultranacionalista/ militarista/ Imperial és quelcom completament diferent.¹ El cert és que el Japó presenta elements extremament diferents de la resta de règims feixistes i per tant seria bo desempallegar-se dels paradigmes i estudiar els processos històrics sense prejudicis.

El context no constitueix el nucli del treball per la qual cosa reservo el gruix de la bibliografia per els apartats posteriors. He optat per fonamentar el context en dos textos historiogràfics clàssics. El primer és *La Restauración Meiji* de William Gerald Beasley. Un llibre que malgrat els anys, segueix sent un dels estudis polítics, socials i econòmics més complets sobre la Restauració Meiji i dels més accessibles a tot el món. Beasley explica minuciosament els actors, la societat i l'economia de l'època dedicant molt d'espai les cites textuales per poder llegir directament als actors de l'època. Per tractar el tram final de l'Era Meiji, la breu Democràcia Taisho i algunes pinzellades del feixisme he optat pel llibre de Mikiso Hane. Podria semblar improcedent basar part d'un apartat en un llibre de caràcter general. L'avantatge de *Breve Historia de Japón* és que Hane dedica tres quartes parts del llibre a l'era contemporània i ho fa abordant-la des d'una òptica moderna incorporant elements de la història cultural i social que Beasley només deixa intuir.

2.1. L'esfondrament del Shogunat

---

¹ Gatti, Franco. "Fascismo giapponese e categorie storiografiche eurocentriche." *Annali di Ca'Foscari: Rivista della Facoltà di Lingue e Letterature straniere dell'Università di Ca'Foscari*, 1987, vol. 26, pp. 217-231. Recuperat de: http://157.138.8.12/jspui/bitstream/11707/1586/2/Gatti_pp217-231.pdf

Comencem pel principi, és a dir pel punt en el qual cau el règim feudal Shogunal per donar pas a una nova societat. Per comprendre la caiguda del règim hem d'esbossar la seva història. A 1185 les Guerres Genpei posaren fi al govern imperial de la cort de Heian, una estructura política i social similar als imperis tributaris que dominaven la resta d'Àsia Oriental en aquell moment. Des d'aleshores, s'imposarà una estructura política, militar, social, ideològica i cultural de tall feudal. El Shogunat era un conglomerat de senyorius feudals dirigits per un gran senyor anomenat Shogun. En les etapes en les quals el Shogun era poderós el Japó actuava com un "estat" més centralitzat. Però en les etapes en les quals els senyors feudals eren més poderosos el país es dividia en centenars de dominis, donant lloc a un estat de guerra permanent que de vegades s'allargava segles. Podríem definir la societat feudal japonesa com un govern militar de tipus feudal amb els samurais com a eix vertebrador de la societat. Un govern amb dos caps; un de simbòlic i religiós (l'emperador) i un altre de militar i polític (el Shogun). A partir d'un sistema de lleialtats feudals el Shogun tenia vinculats als senyors feudals (Dàimio) que controlaven els dominis.² L'any 1600 es va reconstruir, reformar i enfortir el Shogunat sota la direcció dels Tokugawa. El tercer d'aquesta dinastia, Tokugawa Iemitsu va implantar l'any 1624 l'aïllament total respecte d'occident i en un alt grau respecte de la resta del món en el marc de la persecució dels cristians. L'aïllament feudal es va mantenir fins a 1868 quan les pressions estatunidenques van forçar (a canonades) un procés d'obertura de fronteres. Amb importants modificacions i crisis el Shogunat s'havia mantingut dempeus fins al darrer terç del segle XIX i el seu desmantellament s'allargarà fins al primer quart del segle XX. Això evidentment va configurar ideològicament, políticament i organitzativament el nou estat i el nou exèrcit. Com s'explicarà més endavant, els nous poders polítics es van nodrir d'antics samurai per omplir els quadres del nou estat i van instrumentalitzar el Bushido pel projecte Imperial.

L'esfondrament d'una institució tan poderosa com el Shogunat va ser un procés lent i complex, fruit d'una crisi que es va allargar durant dècades. Per explicar la caiguda de tal règim val la pena rescatar una expressió de l'època *naiyu-gaikan* "problemes interns, perills externs".³ La crisi del Shogunat va ser, en primer lloc per causes internes d'ordre econòmic, social i polític. Un dels problemes econòmics més importants el provocava el mateix Shogunat devaluant de la moneda i aplicant les dràstiques correccions corresponents. Els valors monetaris podien arribar a oscil·lar entre un 20 i un 40 % a l'alça o a la baixa i les fluctuacions podien ser fins i tot més violentes.⁴ Tota aquesta inestabilitat monetària es deu als equilibris fiscals que feia el Bakufu (nom que rep el sistema de Shogunat Tokugawa) per pagar els enormes deutes que tenia. El sistema fiscal feudal gravava el treball a la terra i els processos de producció artesanal però no gravava l'activitat comercial ni l'economia urbana. Aquest model d'arrel confuciana es va topar amb un desenvolupament de l'economia urbana i el comerç en detriment de l'economia rural a partir del segle XVIII. Aquest canvi social va provocar un decens

---

² Almarza, Rubén. *Breve Historia del Japón Feudal*. Ed. Nowtilus, 2018.

³ Beasley, William Gerald. *La restauración Meiji*. Gijón: Satori Ediciones. 1972. pp. 45-69.

⁴ *Ibidem*.

sostingut de la recaptació fiscal. Malgrat tot, el vell sistema fiscal va ser incapaç d'adaptar-se a la nova conjunció econòmica i això causava enormes problemes de deute al Bakufu i els senyors feudals. Evidentment la classe social que havia vertebrat la societat des del segle XII, els samurais, eren dels més afectats. Les fluctuacions monetàries i la ignorància dels guerrers i dels senyors feudals en matèria comercial (mal vista per raons culturals) va fer que molts acabessin víctimes de deutes impagables i ruïna econòmica. Tot això sense tenir en compte l'enorme malestar social que generava la situació. Segons Beasley entre 1813 i 1868 es van registrar més de 400 revoltes⁵ al Japó, algunes amb la participació de milers de camperols. Les paraules de Kumazawa Banzan van com l'anell al dit per explicar la crisi que es produirà dos segles després que les escrivís.

“Si el daimyo está en bancarrota y los samurai empobrecidos, su presión sobre el pueblo aumenta y el campesinado sufre. Si los campesinos se empobrecen, los comerciantes y los artesanos sufrirán de igual modo. Además aumentará el numero de samurai sin empleo (rônin), y éstos estarán expuestos al hambre y el frío. Así la Sociedad en su conjunto estará afligida por la pobreza y los cielos dejarán de favorecer al Shogun.”⁶

Si els “perills interns” van ser el combustible, els “perills externs” van ser la flama que va encendre el règim feudal de dalt a baix. L'any 1853 l'almirall Mathew Perry va arribar a Tòquio amb l'objectiu d'acabar amb l'aïllament total del Japó i obligar-lo a comerciar amb els Estats Units. El vell Bakufu va veure com els immensos vaixells de vapor nord-americans arribaven al Port d'Uraga el 8 de juliol de l'any esmentat. Davant la crisi els senyors feudals i els membres del govern es van dividir entre les postures de Mizuno Tadanori (partidari de l'obertura) i de Iwase Tadanari (partidari de l'expulsió). Els intensíssims debats derivats de la crisi van obrir molts fronts al govern, mostrant tot el ventall de la filosofia i el pensament polític del moment. Pensadors, samurai i fins i tot una primigènica opinió pública, de la qual es parlarà més endavant, van entrar al debat. Després d'intenses discussions que s'allargarien gairebé un any els delegats del Bakufu van arribar a un acord entre ells i al seu torn amb l'almirall Perry. Signarien un acord d'obertura parcial de les fronteres el 31 de març de 1854. Aquest tractat va donar una relativa estabilitat exterior al Bakufu fins a 1858. Optaré per no endinsar-me en les interminables discussions que es coïen durant el període per mantenir l'esperit de síntesi d'aquest apartat.⁷

La conseqüència de tot això fou que a l'estiu de 1858 Japó va firmar els anomenats “tractats desiguals”. Els delegats nord-americans capitanejats per Townsend Harris ja no es conformaven amb els tractats signats el 1854 sinó que volien uns tractats a l'estil dels “Tractats desiguals de la Xina”. La demanda dels occidentals va provocar un rebuig gairebé unànimе al país amb la notable excepció del ministre Iwase Tadanari. El 12 de setembre de 1857 una delegació nord-americana es va presentar a Edo (nom de Tòquio fins a 1868), es van reunir personalment amb el Shogun Iesada i el van amenaçar amb

---

⁵ Ibidem. p. 57.

⁶ Tsukihara 105. Citat en Beasley 60.

⁷ Beasley, William Gerald. Ibidem. pp. 71-93.

una intervenció militar en cas d'una resposta negativa.⁸ Quan els occidentals van presentar les seves demandes la majoria de poders del país les van rebutjar en bloc. Així doncs el govern només va permetre s'obrissin tímidament alguns ports. Les pressions dels països occidentals augmentaven i el Bakufu va demanar permís a l'emperador per obrir fronteres, però aquest no va prendre partit esperant l'opinió dels dàimios. El Bakufu va tirar endavant el tractat sense el permís imperial per evitar un conflicte armat amb occident. Això va ser possible gràcies al suport que van donar alguns senyors feudals al Bakufu. Les maniobres polítiques i els "secrets d'estat" eren de domini públic gràcies al boca a boca que emanava des dels senyors cap als seus vassalls; d'aquests al seu torn cap als seus samurais i des d'aquests últims a la gent de carrer.⁹ La notícia de la firma del tractat va provocar una gran indignació per part de l'opinió pública japonesa i va despertar sentiments xenòfobs a tot el territori.

Aquesta nova crisi exterior venia acompanyada d'una d'interior molt més profunda. En la conjuntura descrita van aparèixer moviments reformadors, especialment un grup de senyors feudals que van començar a crear indústries i drassanes per construir vaixells de guerra. Aquests senyors governaven els grans dominis del sud: Satsuma, Mito, Hizen, Chôshû i Tosa que començarien la construcció de les seves pròpies armades modernes. Un cas concret és el del ministre Mizuno Tadanori que impulsarà la creació de l'escola naval de Nagasaki i promocionarà els anomenats "estudis holandesos" per modernitzar el coneixement mèdic i militar. Dins d'aquesta onada reformista neix l'anomenat Partit Hitotsubashi, una agrupació de senyors feudals reformistes, que pretenia fer canvis en l'estructura feudal. Els principals punts del seu programa eren abolir el Sankin-Kôtai per destinar més recursos a defensa, reforçar el Bakufu i proposar un nou Shogun. Aquestes reformes de "caire liberal" anaven acompanyades, però, d'una política interior totalment feudal. Aquesta política es fonamentava en idees com enriquir la pagesia, combatre la pobresa dels samurais, impulsar l'educació confuciana, etc. De tota manera el Partit Hitotsubashi va fracassar en l'intent de reforma i el nou regent Li Naosuke va degradar els seus membres i els apartar de la vida pública en l'anomenada purga d'Ansei (1858-1859). Aquesta purga desencadenarà un moviment de protesta extremadament violent per part dels samurais vassalls dels líders del partit Hitotsubashi.

La organització d'aquests samurais radicals s'anomenava Moviment Legitimista, es tractarà en extensió a l'apartat 3.3.2. Per esbossar-lo ràpidament direm que el moviment es nodria de les capes baixes i mitjanes de l'estament samurai dels dominis del sud. Després que la purga d'Ansei hagués acabat amb els seus senyors, els samurais van considerar que el Shogun havia perdut el mandat del cel¹⁰ i que no era el senyor legítim del Japó. Per tant van buscar una legitimitat alternativa en la figura de l'emperador. Durant les dècades de 1850, 1860 i 1870 aquest moviment va determinar el curs de la història del Japó convertint-se en un dels principals actors polítics. Els seus membres es van dividir en dues postures: els polítics i els activistes. Els primers volien

---

⁸ Beasley, William Gerald. *Ibidem*. p. 102.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Nota: Mandat del Cel és un terme confucianista que es refereix a la legitimitat natural del governant.

assolir els seus objectius mitjançant la política mentre que els segons s'inclinaven pels cops d'estat i el terrorisme. Influïts pel confucianisme radical, la xenofòbia i la radicalització del codi guerrer van abraçar el sintoisme i la figura imperial donant-los una dimensió inèdita fins aleshores. A la dècada de 1860 els legitimistes aconseguen el poder als principals dominis del sud i posen en pràctica una estratègia generalitzada de guerra contra el Bakufu i terrorisme contra els estrangers. Aquesta era l'anomenada estratègia del Sonnô-Joi (reverenciar l'emperador, expulsar els bàrbars). El moviment va presenciar la seva caiguda després que els dominis sota el seu control fossin derrotats en enfrontaments armats amb Anglaterra i Regne Unit.¹¹

El terrorisme legitimista va començar els anys cinquanta del segle XIX i anava dirigit a diplomàtics i ministres del Bakufu. La primera acció important fou l'assassinat del regent Li Naosuke del 24 de març de 1860. Això va provocar el retorn de molts líders del Partit Hitotsubashi i aquests van proposar la "unitat de la Cort i el Bakufu". Aquesta consistia en fer que el Shogun reconegués la superioritat de la cort i es coordinessin totalment la presa de decisions amb l'emperador. L'aliança es concretaria per via matrimonial amb el casament entre el Shogun i Kazunomiya (germana de l'emperador). Això també passava per un acord per contenir els extremistes samurai gràcies a la participació d'alguns líders legitimistes en els acords. Però el projecte va fracassar de manera que els legitimistes van decidir posar en pràctica l'estratègia de l'expulsió dels estrangers. Els samurais organitzats prendrien el control polític de Chôsu, Satsuma, Tosa i parcialment de Chikuzen. Després de l'assassinat d'alguns delegats estrangers a mans dels legitimistes, Anglaterra declararia la guerra a Satsuma. El domini seria derrotat ràpidament amb el bombardeig de Kagoshima el 1863. Aquest incident causarà un gran sentiment xenòfob a tot el país. El mateix any Chôsu entra en conflicte amb occident, cosa acaba amb un desembarcament franco-britànic a Shimonoseki. El nou revés bèl·lic acaba amb les pretensions militars dels legitimistes. La línia del terrorisme quedava descartada, per la qual cosa els samurais canviarien l'estratègia radicalment.¹²

El lema "Fukoku Kyôhei" (país ric, exèrcit fort) representa aquest canvi del moviment legitimista cap a una via política. Via que va concentrar els seus primers esforços a derrocar el debilitat Bakufu. El Shogun s'enfrontava a una triple amenaça: La cort imperial, Els legitimistes (Satsuma i Chôsu) i les potències occidentals. Entre 1865 i 1866 el Bakufu i Chôsu comencen hostilitats. Tan debilitat estava el Bakufu que no va aconseguir els suports suficients per fer una expedició militar contra Chôsu. El 1866 un pacte entre Satsuma i Chôsu avoca el país a una guerra civil que es desenvolupa entre juliol i octubre del mateix any i acaba amb la derrota del Bakufu i la mort del Shogun rengant. En aquest context puja al poder Hitotsubashi Keiki que comença un ambiciós programa de reformes estructurals del Bakufu. El líder de l'antic Partit Hitotsubashi va posar als seus rivals entre l'espasa i la paret en només un any. El Shogun crearia un exèrcit modern a l'estil occidental amb una estructura de regiments convencional. També impulsa una companyia comercial per importar armes modernes, reformes

---

¹¹ Beasley, William Gerald. Ibidem. pp 129-156.

¹² Beasley, William Gerald. Ibidem. pp. 177-215.

burocràtiques i fiscals, etc. Els rivals tenien molt clar que la història del país (i del món) hagués estat una altra si Keiki hagués assolit abans al poder. “Si Keiki té èxit serà com si Ieyasu (Tokugawa) hagués tornat a néixer.”¹³

Finalment, però una aliança entre els legitimistes i tots els enemics del Bakufu obliga a Hitotsumashi Keiki a entregar les funcions administratives com a Shogun. La cort, com era habitual, no va prendre cap decisió, ni acceptava ni rebutjava l’oferta de Keiki. En realitat, la renúncia del Shogun era una estratègia eficaç per deslegitimar els enemics del Bakufu. Keiki sabia d’un cop d’estat militar que preparaven els seus enemics i la seva astuta maniobra els va deixar en una posició molt delicada trobant-se amb els seus exèrcits a prop d’Edo despullats de qualsevol legitimitat. Estaven a punt d’executar el cop militar quan Hitotsubashi va entregar les funcions. La indecisió de l’Emperador abocaria al país a una cruenta guerra civil entre els partidaris del Shogunat i els aliats legitimistes. Les Guerres Bonshin es produeixen entre 1868 i 1869 enfrontant a dos exèrcits feudals profundament debilitats i mal organitzats. La renúncia de Keiki al títol per evitar la guerra, no va impedir que els seus partidaris sortissin a lluitar oposant una ferotge resistència a la zona nord del país. De fet, els vencedors haurien de pactar amb la marina del nord en veure’s incapaços de derrotar-la. Finalment s’imposa la pau i amb la renúncia de Keiki s’aboleixen la cort i el Bakufu. L’exèrcit organitzat a 1866 per la coalició antibakufu s’anomenaria Exèrcit imperial i els seus quadres superiors estarien nodrits per líders legitimistes fins a la Democràcia Taisho. A partir de 1868 s’obriria una etapa de transició entre el feudalisme i el capitalisme anomenada Era Meiji. Segons preconitzaven els seus líders, aquesta era estaria marcada per la restauració de la sobirania imperial i l’expulsió dels occidentals. La realitat acabaria sent força diferent.¹⁴

2.2. La gran Transformació de l’era Meiji 1868-1913

El nou govern transitori liderat per Iwakura Tomomi sabia que era impossible desmantellar el feudalisme de manera directa perquè s’hauria produït una revolució. D’aquesta manera que es va posar tot el país sota l’únic feu de l’emperador i els filòsofs neoconfucians van pressionar perquè s’adoptés el sistema de províncies i d’altres idees del sistema imperial de l’era Heian. Set segles sense un sistema d’aquest tipus permetien modificar-lo per amollar-lo a les necessitats del moment. La tradició confuciana va beneficiar el govern gràcies al costum de redactar informes administratius. Aquesta tradició també aportava el sistema burocràtic imperial, cosa que permetia articular més ràpidament les estructures d’estat.¹⁵

El govern d’Edo tenia molts problemes. Per aconseguir que les potències estrangeres no ajudessin al Shogun durant guerra civil, l’emperador va renunciar al Jôï (expulsió dels estrangers). Aquesta decisió va provocar una nova onada de terrorisme legitimista a més

---

¹³ Kido Kioin (líder de la Restauració Meiji) Citat en Beasley p. 237.

¹⁴ Beasley, William Gerald. Ibidem. pp. 243-266.

¹⁵ Beasley, William Gerald. Ibidem. pp. 267-285.

a més de la resistència al canvi dels sectors feudals. Els romanents de l'exèrcit del Bakufu es negaven a abandonar la lluita al nord¹⁶ i afegien un altre ingredient a la inestabilitat del període. Per evitar més revoltes el govern va publicar el "Jurament de les 5 clàusules" l'abril del 1869. El document proclamava que es constituïria una assemblea nova, que es promouria el comerç i l'economia, que s'adequarien al dret internacional, que es recollirien coneixements de tot el món per a la nova política i que els oficials militars i civils podrien realitzar les seves aspiracions. Era un programa purament decoratiu per tranquil·litzar la població. Això servia per camuflar el procés d'abolició del feudalisme que comença el 1870 i continuarà fins a la primera dècada del segle XX.

El procés comença amb el trasllat de la cort a Edo (rebatejada Tokyo) l'any 1869. Això es feia a fi de treure la cort de l'ambient pompós que imperava Kyoto a instàncies de Ôkubo Toshimichi. La cort passaria a gestionar totes les terres dels Tokugawa i els seus vassalls i s'imposaria progressivament l'administració imperial a les ciutats i les prefectures. Aquell mateix any el nou govern sol·licita l'entrega dels dominis feudals a l'emperador, però els dàimios s'hi neguen en rodó. Després de reestructurar el govern i accedir a algunes de les demandes dels senyors feudals es fa efectiva l'entrega dels dominis el 4 d'octubre de 1870. Es mantindrien un 10% dels ingressos pels antics senyors, així com els estipendis dels samurais. També es va designar els antics senyors feudals com a governadors vitalicis de les províncies on hi havia hagut els seus dominis a canvi de la cessió d'aquests. L'artífex d'aquest procés polític fou el legitimista Ôkubo Toshimichi, conegut també com el Bismarck japonès.

Aquestes mesures van provocar més terrorisme legitimista, perquè evidentment el moviment estava contra l'abolició del feudalisme. L'any 1871 s'aboleixen els dominis i per corregir l'excessiu centralisme de l'estat es crea el sistema de prefectures l'any 1873. El següent pas fou el més complicat; desmantellar la classe samurai i l'estructura feudal de la terra. La primera mesura en aquesta direcció fou reduir els estipendis dels samurais, arribant a reduir-los fins a un 40% l'any 1872.¹⁷ A causa d'això molts samurais van caure en la pobresa i no van saber adaptar-se als nous temps. El segon pas fou reestructurar la classe samurai (decret del 2 d'agost de 1870) dividint-los en dos grups: els de mitjana o alta graduació i els de baixa graduació. Aquell mateix any els plebeus obtenien el dret a tenir cognom i es legalitzen els casaments entre samurais i plebeus. També es permet als samurais abandonar les armes i consegüentment treballar. El gener del 1872 s'aboleix el codi de vestimenta per estaments i es permet als samurai dedicar-se a altres professions sense perdre el seu estatus. Finalment el 27 de desembre de 1873 el govern aplica una mesura segons la qual els samurais rebrien uns bons bimensuals corresponents als estipendis. A més se'ls va oferir la possibilitat entregar els estipendis a canvi d'un pagament equivalent a 14 anys d'ingressos perquè poguessin emprendre negocis. Aquesta mesura es va fer obligatòria l'any 1876 i per tant l'abolició de la classe samurai s'allarga (formalment) fins a 1890. Aquestes mesures van provocar grans aixecaments samurai contra el govern entre els quals destaca la revolta de Saigô

---

¹⁶ Beasley, William Gerald. Ibidem. pp. 243-266.

¹⁷ Beasley, William Gerald. Ibidem. pp. 333-356.

Takaomori a Satsuma el 1877 que arriba a agrupar un exèrcit de 40.000 homes per lluitar contra el govern.¹⁸

L'altra pota del programa de reformes era la liberalització de la terra que es va fer efectiva durant aquests anys. Aquesta reforma provocaria un empobriment de la pagesia i un augment dràstic del latifundisme. L'explotació dels pagesos es va fer tan dura que fins i tot es va incrementar respecte del període feudal. A 1877 els pagesos arribarien a pagar el 34% dels seus ingressos en impostos sobre la terra. Aquesta pressió fiscal els portava fins al límit de la supervivència o fins i tot per sota d'aquest. Això va provocar 177 insurreccions pageses entre 1868 i 1873.¹⁹ La situació era el resultat d'un procés de decadència del sistema feudal i de les classes pagesa i samurai que feia un segle i mig que s'arrossegava. Les condicions de la pagesia van empitjorar fins a tal punt que la taxa d'infanticidis es va disparar, es matava als nens per evitar que morissin d'agonies perllongades d'inanició. Cap govern ni partit polític va defensar els drets dels camperols i l'impost sobre la terra es va mantenir en un 35% dels ingressos a partir de 1885. La posada en marxa del reclutament obligatori va afegir l'anomenat impost de sang amb tot el malestar que això generava. Aquesta situació es va fer insostenible i van començar revoltes com la de Nagano el 1870 amb 70.000 camperols o la de Fukuoka el 1876 amb 300.000 camperols i 4590 edificis malmesos.

Per altra banda a partir dels anys vuitanta del segle XIX es du a terme, segons els estudis clàssics, l'anomenada primera fase de la revolució industrial japonesa (1885-1905).²⁰ Amb els capitals dels antics dàimio que havien recolzat la causa imperial es creen grans companyies comercials i industrials que tenien participacions en tots els sectors productius. Aquests superconglomerats industrials s'anomenaven Zaibatsu i van ser hegemònics fins a la Segona guerra mundial. Es concentraven en la indústria pesant, el sector tèxtil i la indústria naval. Aquest ascens dels Zaibatsu va anar acompanyat d'una explotació laboral i social sense límits i en unes condicions de semi esclavitud tant a les fàbriques com al camp.²¹ Les condicions dels obrers de les fàbriques no eren gaire millors que les dels seus companys pagesos. Sense seguretat laboral ni cap mena de llei del treball els Zaibatsu tenien carta lliure per aplicar condicions deplorables, realitzar pràctiques monopolístiques o fins i tot cobrar els seus propis impostos. Les jornades de les treballadores del tèxtil anaven de les 12 a les 19 hores al dia. Maltractaments continuats, salaris miserables i brots de tuberculosi van fer estralls entre la població. A les mines on la mà d'obra eren presoners i posteriorment immigrants les condicions eren pitjors encara. El periodista Morisaki Kazue en va deixar constància al seu llibre *Makkura Onna Kôfu karano Kikigaki* "Foscor Total: Veus de les dones mineres" on denuncia les tortures i el règim inhumà de les mines. Aquesta situació continuaria fins a la Segona

---

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ohkawa, Kazuchi; Henry Rosovsky. "A Century of Japanese Economic Growth." *The State and Economic Enterprise in Japan*. Princeton University Press, 1965. pp. 47-92.

²¹ Smith, Thomas C. "Peasant time and factory time in Japan." *Past & Present* vol. 111, 1986. pp. 165-197.

Guerra Mundial i serà el camp de cultiu de significatius moviments comunistes i anarquistes entre els més desfavorits.²²

Pel que fa al marc polític del final de l'era Meiji el nou règim perfila els elements que el definiran fins al final de la segona guerra mundial. Com la implantació d'un sistema judicial "modern" amb els corresponents codis penal, mercantil i civil redactats entre 1880 i 1890. La policia, que es presentava com a moderna, apareix el 1873. En realitat no era una policia convencional sinó una autèntica policia política que funcionava com un eficaç sistema de repressió. El nou statu quo es va blindar amb la Constitució Meiji de 1889 un text que es va presentar com un regal de l'emperador al poble.²³ A 1890 es van celebrar les primeres eleccions de l'Assemblea amb vot censatari. El resultat fou una majoria de liberals i progressistes que sumaven dos terços de la cambra. Però l'assemblea era de cartró pedra, el poder real estava en mans dels militars i dels Zaibatsu. Pel que fa a la mil vegades proclamada restauració imperial era més ficció que cap altra cosa.

"En otras palabras el emperador era una herramienta de la cúpula del poder, llamada Genrô, que mermava las únicas armas legales de las que la Asamblea disponía para enfrentarse al gobierno."²⁴

De fet aquest Genrô va governar de facto des de 1885 fins a 1913 i el mariscal Yamagata Aritomo va controlar el Genrô i el govern a voluntat fins a 1900. Durant aquest període el polític, el ministre Ito Hirobumi va fer pressió des de dins del Genrô perquè hi hagués un govern de partit polític. Hirobumi i Saionji Kimmochi eren els únics membres del Genrô que estaven a favor d'una major participació dels partits polítics en el govern. Finalment, Hirobumi aconseguiria els suports suficients per muntar un govern de partit polític al juny de 1898. Era una coalició experimental entre liberals i progressistes per apartar Aritomo del poder, però els conflictes interns van fer saltar pels aires la coalició el setembre del mateix any. Durant aquests anys d'experimentació política es crea una burocràcia professionalitzada i s'introdueix el vot secret. Després de la caiguda d'Aritomo; Ito Hirobumi i Saionji Kimmochi assoleixen el poder i s'alternen en el seu exercici fins a 1913. La política d'aquests dos fou de més tolerància respecte dels partits polítics i moviments socials, però amb l'oposició de Yamagata Aritomo fou impossible fer avenços en el camp social.

2.3. La Democràcia Taishô 1913-1926

---

²² Morisaki, Kazue. *Makkura Onna Kôfu karano Kikigaki*. Rironsha, 1961.

²³ Aregall Mañas, Víctor. *La Restauració Meiji. L'inici del Japó modern*. Universitat de Barcelona, Barcelona. Recuperat de: http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/49925/1/TFG_Aregall%20Ma%c3%b1as.pdf

²⁴ Hane, Mikiso. *Breve Historia de Japón*. 4a ed. Historia. Madrid: Alianza. 2000. p. 185.

El 1918 se celebren les primeres eleccions mínimament democràtiques que obriran una llarga dècada d'íestable democràcia. Els governs de partit se succeïen però com veurem a l'apartat 3.2 el mariscal Yamagata Aritomo ho havia deixat tot lligat perquè els militars tinguessin un poder gairebé absolut sobre la política. Els gabinets democràtics poca cosa podien fer davant els militars. Per a més inri durant els anys de la Democràcia Taishō els partits polítics ja estaven massa lligats als Zaibatsu com per a defensar els drets del poble i van acabar perdent la seva confiança. Els grans conglomerats industrials tenien un poder immens i amb el temps van aconseguir controlar els partits polítics mitjançant la corrupció. Amb tot això les poques millores sindicals aconseguides desapareixerien el 1927 amb el primer govern militarista de Tanaka Giichi.

A partir de l'arribada de la democràcia Taishō el 1913 els obrers van aconseguir algunes millores com la creació del primer sindicat (Yukiai) el 1912 i la creació de la Fraternitat de treballadors del Japó el 1919. Les vagues es van fer prou importants a la mineria de Hokkaido com perquè l'exèrcit intervingués el 1902, el 1907 i el 1918. Finalment el 1920 el govern elimina les restriccions sindicals i reconeix el dret a vaga. La situació de les dones no va millorar substancialment durant el període. Les més pobres tenien uns salaris molt més baixos i patien l'explotació a les fàbriques tèxtils. Mentre que les que venien de bones famílies no trobaven espais on expressar-se i aconseguir poder. Amb la llei de 1898 se sotmeten a les dones a l'autoritat del Pater Familias. A part d'això la proliferació de "Barris vermells" al Japó va crear un sistema de prostíbuls massiu i inhumà en el qual hi havia 54.325 dones a 1924.²⁵ Alguns homes com Yamamura Gumpei, Uaijima Kakijo o Mori Arinori van lluitar per millorar la situació de la dona i acabar amb els prostíbuls però no van trobar cap suport per tirar-ho endavant. A partir de la Democràcia Taishō hi va haver alguns canvis gràcies a l'ampliació del nombre d'escoles femenines i hi va haver dones destacades en medicina i en l'activisme anarquista i comunista.

Pel que fa a la política exterior va ser caracteritzada per la seva bel·licositat i el seu expansionisme. Amb l'objectiu en ment d'annexionar-se regions estratègiques d'Àsia Oriental, els militars japonesos inicien una expansió cap a Corea i Manxúria. Japó va obligar Corea a signar tractats desiguals com els que havien firmat ells amb els Estats Units. El primer pas cap a l'expansió fou l'enviament de tropes a Corea treure del poder a la reina regnant i ocupar parcialment la península. Però la societat revolucionària Tong Hak va organitzar un aixecament per fer fora els japonesos el 1894. El govern nacionalista xinès no estava disposat a tolerar una invasió japonesa a Corea, la qual cosa va portar a les dues potències a un enfrontament armat al mar groc. La victòria japonesa fou ràpida (1895) i el Japó es va annexionar Corea, la província xinesa de Liaodung, Port Arthur i Formosa. L'expansió japonesa sobre el Pacífic va posar en perill els interessos russos a la zona, després de llargues i infructuoses negociacions les dues potències comencen una guerra el febrer de 1904. Aquesta s'allargaria fins a 1905 culminant amb la derrota de la Flota Russa del Bàltic i la Batalla de Mukden on van participar uns 300.000 soldats per banda. L'any següent esclatava la Guerra de Corea quan entre

---

²⁵ Hane, Mikiso. Ibidem. pp. 164-183.

50.000 i 60.000 rebels coreans es van aixecar contra l'ocupació japonesa. Aquest conflicte s'allargaria fins a 1907. Itô Hirobumi va enviar els soldats a Corea per lluitar i va ser designat governador de la colònia. Fou assassinat el 1909 per un patriota coreà i l'any següent Corea fou annexionada definitivament a l'Imperi japonès. L'ocupació del país seria molt salvatge i l'explotació econòmica i social duta a terme pels Zaibatsu desplegats a la zona va ser fins i tot més acarnissada que a l'arxipèlag. La repressió era brutal i el 50% de l'arròs produït a Corea s'enviava al Japó.²⁶ Aquesta política agressiva va continuar amb les pressions cap a la Xina. Els militars nipons volien que l'imperi continental firmés un tractat desigual conegut com "Les 21 peticions" que consistia bàsicament en un munt de concessions, especialment a Manxúria.

En aquest punt es produeixen els primers xocs amb un altre imperi en expansió, els Estats Units d'Amèrica. L'arribada massiva d'immigrants japonesos al país, especialment a Hawaii i Califòrnia produeix reaccions xenòfobes nord-americanes. A 1907 es crea la Lliga d'Exclusió asiàtica i s'aproven lleis antijaponeses en diversos estats nord-americans cosa que provoca les queixes de Tokyo. Respecte de la Xina, els USA acabarien reconeixent els interessos japonesos a la zona, però no toleraven la ingerència directa japonesa al país (Acord de Langshin Ishii 1917). A la vegada el desplegament de força de la Unió Soviètica va obligar el Japó a reconèixer el govern bolxevic oficialment el 1925. La por al comunisme i al nou veí es va apoderar de les altes esferes que van abraçar amb l'extrema dreta amb vehemència. Es van firmar tres tractats amb les potències occidentals entre 1921 i 1922: El Tractat de les quatre potències del Pacífic que intenta resoldre les tensions diplomàtiques entre Japó, USA, UK i França.²⁷ El Tractat de les cinc potències del Pacífic en el qual es reparteixen el tonatge naval a la regió en favor de UK, USA i França. En últim terme es firma el Tractat de les 9 potències que obligava el Japó a mantenir la independència de la Xina i abandonar el territori a canvi de concessions mercantils.

La política interior però, no semblava beneficiar-se gaire dels èxits exteriors. A 1918 hi va haver el primer govern de partit però, com s'ha explicat, els polítics estaven massa lligat als Zaibatsu (especialment Mitsubishi i Mitsui) com per a defensar els drets del poble. Hara Takahashi fou el primer ministre de partit el 1918 i seria assassinat el 1921, encetant la llarga llista de morts per terrorisme polític que s'allargaria fins a 1990. El seu successor Karô Komei instaura el sufragi universal masculí el 1925 per a majors de 25 anys i va ser qui va eliminar la llei que perseguia els sindicats. Aquesta època de relativa democràcia i llibertat es va truncar amb l'ascens del general ultranacionalista Tanaka Giichi el 1927 començant el que es coneixerà com a "Feixisme Showa".

Per explicar aquest fenomen cal tenir en compte que la brutalitat econòmica i repressiva del règim va generar respostes radicals des de la dreta i l'esquerra. Pel que respecta aquesta última, van ser molt importants el moviment comunista i l'anarquista. Aquest últim va perdre molta força a partir de 1922 quan un grup d'anarquistes encapçalat per l'activista Sugaku Kano van intentar assassinar l'emperador. Al mateix

---

²⁶ Ibidem. pp. 203-237.

²⁷ Ibidem.

any hi va haver el gran terratrèmol de Tokyo que deixaria més de 100.000 víctimes mortals. El govern va aprofitar el caos per purgar els anarquistes detenint-ne i assassinant-ne centenars.²⁸ Pel que fa als socialistes es van corrompre i es van sumar als governs militaristes a partir del 1925. Mentrestant, els comunistes enfortits per la Revolució Russa serien més actius que mai i fundarien diaris. Les dones comunistes van fundar la Societat Onada Roja i la Societat Intel·lectual Seitôsha. L'activitat dels comunistes espantava molt als poders militars i econòmics que temien un contagi revolucionari des de l'URSS. Els militars que havien aconseguit progressivament control polític van aprofitar per atacar les organitzacions comunistes amb una brutalitat inèdita. Les purgues del terratrèmol de Tokyo van acabar amb detencions massives de milers d'anarquistes, comunistes i feministes molts dels quals van ser torturats i assassinats.

Davant la impossibilitat de fer una revolució des de l'esquerra els moviments de la dreta radical van agafar encara més força, en aquest context de militarisme ascendent s'alçaven hegemònics a la palestra política. Aquests grups fundats el segle XIX, beuen en bones dosis de la ideologia Legitimista i el Nacionalisme Cultural. Aquesta última corrent bevia de dos grans grups intel·lectuals: per una banda els milers d'estudiants japonesos que havien anat a Europa a aprendre tècniques i ciència occidental. Per l'altra dels pensaments nacionalistes i tradicionalistes dels hereus del Legitimisme samurai. Això va provocar reaccions de protecció del patrimoni artístic i cultural i moviments literaris que van posar les bases de la literatura japonesa contemporània així com l'art contemporani en general.

D'aquesta primera arrel de caràcter cultural i aparentment més innòcua en va brotar una de més brutal i violenta anomenada Activisme Nacionalista Radical. Des de la dècada dels anys 20 i especialment els 30 (arran de la mala gestió de les crisis econòmiques) es formen grups nacionalistes ultradretans i en molts casos terroristes. Reforcen la idea de la lleialtat imperial a partir de la idea sintoista que l'emperador era fill de la Deessa sol Amaterasu. La lleialtat imperial serviria per "posar les cinc parts del món sota un mateix sostre". En aquest procés van sorgir cabdills i líders de l'extrema dreta que funden desenes de societats per tot el país. Aquestes societats combinaven grups de civils i militars radicalitzats per les condicions socials i la ideologia imperial post legitimista. Algunes organitzacions van intentar cops d'estat o van realitzar importants actes terroristes. Els seus correligionaris estaven contra els polítics i els Zaibatsu, als qui consideraven els responsables de la terrible situació de la població. Consideraven que l'emperador governaria amb justícia gràcies a la seva divinitat i que l'Exèrcit Imperial seria la punta de llança de la nova era. Per tant defensaven el totalitarisme militar a capa i espasa. En general les organitzacions defensaven els "valors espirituals que fan superior la raça Yamato".²⁹ Si ens hem de quedar amb el nom de dues d'aquestes societats, la primera seria La Societat de la Germandat de Sang. Aquesta es va proposar assassinar tots els ministres del govern, mentre que la seva filial agrària intentarà assassinar tots els líders dels Zaibatsu. L'altra societat ultradretana important era la

---

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem. pp. 243-251.

Societat Kokuhonsha que defensava el caràcter únic del govern japonès i en formaven part la majoria de líders polítics i empresaris del període. La Lliga de la Germandat de Sang donaria el cop de gràcia a la dèbil democràcia quan va assassinar tres ministres a principis de 1932 per acabar matant el primer ministre el 15 de maig del mateix any. En aquest moment els militars ultradretans prenen el control del govern a cara descoberta i el mantindran fins a 1945. De la política exterior i interior que duen a terme els militars en el poder ens n'ocuparem quan tractem la historiografia de l'exèrcit i la seva transformació, és a dir en els dos apartats següents.

3. L'exèrcit Imperial japonès 1866-1945

3.1. Historiografia sobre l'Exèrcit Imperial i la Guerra d'Àsia-Pacífic

Abans de desglossar com s'ha estudiat l'anomenada Guerra d'Àsia Pacífic, el feixisme Shôwa i l'exèrcit Imperial cal fer unes breus consideracions sobre la comunitat acadèmica i intel·lectual japonesa. La primera consideració és la gran sensació de responsabilitat de l'acadèmia respecte d'aquesta guerra i la idea que s'ha d'estudiar perquè res similar es pugui tornar a repetir. La segona consideració és que a l'acadèmia japonesa el marxisme metodològic té un pes enorme com explica Sevastian Conard unes línies més avall. Per tant les anàlisis de tipus sociològic o la història des de baix tenen una importància cabdal en l'anàlisi del passat. Això accentuarà la història econòmica que ja d'abans de la guerra tenia una particular força dins l'acadèmia japonesa gràcies a l'Escola Econòmica d'Otsuka.³⁰

“En lloc d'això, la historiografia marxista, que havia estat suprimida abans del 1945, es va erigir ràpidament com la línia més poderosa de la interpretació històrica. A partir d'aleshores, una història social de caràcter marxista esdevindria el paradigma dominant a la historiografia japonesa. Encara amb més força que a França i a Itàlia, el marxisme va configurar el clima intel·lectual en el període de la primera postguerra. En pocs anys, fins i tot mesos, el paisatge de la historiografia acadèmica del Japó havia canviat dràsticament.”³¹

Al costat del grup marxista dominant hi ha alguns grups d'intel·lectuals liberals i progressistes que mantenen estretes relacions i col·laboracions amb el bloc marxista. Malgrat la gran institució política que representa la centredreta liberal al Japó, els intel·lectuals progressistes tenen un espai molt respectable dins l'opinió pública i els mitjans de comunicació; una posició només comparable a la dels intel·lectuals francesos

---

³⁰ Hirota Isao. “Grandes tendances de l'historiographie japonaise depuis Meiji.” *Histoire, économie et Société*. 25e année, n. 2, 2006. pp. 165-179. Recuperat de: <https://doi.org/10.3406/hes.2006.2589>

³¹ Conrad, Sebastian. "Japanese Historical Writing." *The Oxford history of historical writing: Volume 5: Historical writing since 1945*. Axel Schneider i Daniel Woolf. Oxford University Press, 2011. p. 637. Recuperat de: <https://nhatbook.com/wp-content/uploads/2019/11/nhatbook-The-Oxford-History-of-Historical-Writing-Axel-Schneider-.pdf#page=660> (Traducció pròpia.)

segons Matsunuma.³² Hi ha alguns intents de revisionisme històric des dels anys 1980 que han rebut suport d'alguns governs conservadors però no han aconseguit un discurs hegemònic dins i fora de l'acadèmia. Finalment cal remarcar que malgrat que s'han obert moltes línies historiogràfiques noves al Japó, la pervivència del marxisme acadèmic és molt més forta que en altres latituds. De fet, el marxisme al Japó segueix sent un actor polític considerable. El partit comunista japonès és segurament l'únic exemple de les grans democràcies capitalistes on un partit d'aquest tipus gaudeix de bona salut i se situa sempre entre la quarta i la cinquena força dins l'arc parlamentari. La forta posició del partit comunista japonès suposa un contrapoder ideològic, polític i intel·lectual a la dreta liberal i això té molt a veure en la lluita contra l'oblit del feixisme al Japó. A partir d'aquí anem a veure com s'han tractat la guerra i el militarisme a la historiografia japonesa al llarg del temps.

A la immediata postguerra, és a dir als mateixos anys 40 els intel·lectuals van començar a reflexionar sobre el Règim Imperial. Els autors es preguntaven quina era la seva naturalesa, com i per què s'havia format? El primer a obrir el debat seria el polític Masao Murayama amb la publicació de l'article "Lògica i psicologia de l'ultranacionalisme" el 1946. L'autor reflexionava sobre aquest sistema feixista/imperial/ capitalista i analitzava el funcionament del pensament polític del sistema. Estudiava el que ell anomenava "sistema de la no responsabilitat", que feia que en aparença no hi hagués responsables clars de les atrocitats del règim. Ell juntament Otsuka Hisao, historiador econòmic, van plantejar la qüestió del retard en la industrialització i els romanents feudals del sistema imperial com a motor del feixisme.

Per la seva banda, els marxistes, entre els quals destaca Toyama Shigeki, consideren que els tres sistemes, el feudal, el capitalista i l'imperial, se superposen. Per això orienten el debat a definir com era l'estructura del sistema. No seria fins a la dècada següent que Shigeki juntament amb Imai Seichi i Fujiwara Akira publicarien *Història de l'Era Showa* (1955). Aquesta obra abordava des de la perspectiva política i econòmica el Sistema imperial i constitueix probablement la primera gran síntesi de la qüestió. El llibre va despertar grans debats en el camp historiogràfic i també a l'opinió pública. Una edició revisada de *Història de l'era Showa* tornaria a causar un gran impacte acadèmic i mediàtic. Aquests primers llibres i articles anaven més aviat encarats a fer una síntesi dels fets, la societat i la naturalesa del règim. Com que la recerca estava començant, no hi havia encara debats de fons sinó un intent de comprendre què havia passat.³³

Malgrat tot a 1952 surt un primer brot de revisionisme quan l'historiador Tanaka Masaaki va publicar "*Sobre la innocència del Japó*" en el qual es posava èmfasi en les opinions dissidents dins el Procés de Tokió. Concretament es feien servir els arguments del jutge indi Radhabinod Pal que defensava que els japonesos havien comès crims de guerra convencionals. En realitat Masaaki va instrumentalitzar els arguments contra el

---

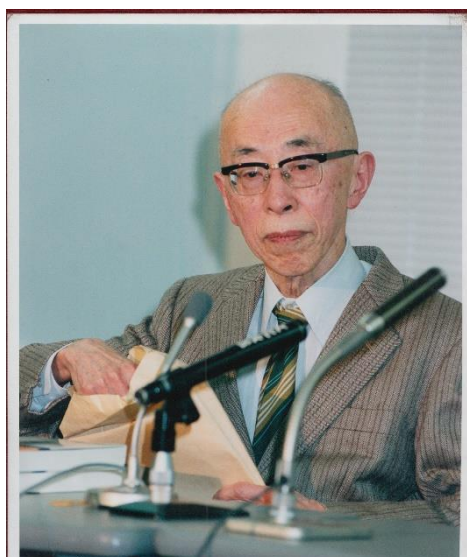
³² Matsunuma, Miho. "Historiographie japonaise de la Guerre de 1931 à 1945 : état des recherches jusqu'à nos jours." *Guerres mondiales et conflits contemporains*, vol. 1, no. 249, 2013. pp. 33-48. <https://www.cairn.info/revue-guerres-mondiales-et-conflitscontemporains-2013-1-page-33.htm>

³³ Matsunuma, Miho. *Ibidem*.

colonialisme occidental anglo-americà de Pal per enfortir el seu discurs negacionista. Al mateix temps, el PLD començaria les seves habituals polèmiques amb el Santuari de Yasukuni.³⁴ Des d'aquell, alguns ministres de tall més conservador visiten el santuari per honrar els caiguts a la guerra (entre els quals hi ha els líders del Règim Shōwa). El PLD ha estat tradicionalment negacionista i recentment passa per una etapa d'acceptació tímida de la culpa del Japó.

Als anys 60 es produeix l'obertura dels arxius japonesos i s'obre així una nova etapa en la recerca de la guerra. La nova documentació permet als historiadors fer treballs ambiciosos centrats en la política, la diplomàcia, l'imperi colonial i evidentment la història econòmica. Un dels llibres pioners d'aquesta etapa i que es manté vigent actualment és *Conspiracy at Mukden* de Yoshihashi Takehiko (1963). Aquesta investigació mostra de manera molt clara com l'exèrcit s'apodera de la política japonesa. També mostra com l'Exèrcit de Kwantung acaba actuant com un estat dins l'estat desobeint el govern. Seguint el fil de Takehiko, diversos historiadors treballarien el tema de l'imperi colonial. Títols com *La formació de l'imperialisme japonès* d'Inoue Kiyoshi (1968), *Corea sota el govern del Japó* de Yamabe Kentarō (1971) o *Manxúria sota l'imperialisme japonès* de la Societat d'estudis Manxús (1972) són una mostra d'aquest tipus estudis. A la vegada la cooperació entre acadèmics es va fer notar en gegantins treballs col·lectius com la *Col·lecció d'història de la guerra* que conclou a 1980 amb 102 volums editada per l'Institut d'estudis de recerca de la Secretaria d'Estat de Defensa. Els set volums de *Camins cap a la guerra del Pacífic* (1962-63) van en la mateixa línia que l'anterior. Escrita pel bloc dels historiadors progressistes constitueix una revisió de caràcter científic i crític de la guerra. La majoria d'aquestes publicacions tractaven el funcionament de l'imperi colonial en l'àmbit polític econòmic i social des de diferents perspectives. També es posava molt d'èmfasi al patiment dels pobles asiàtics sota el jou de l'Imperi japonès. Malgrat tot, Y. Takehiko a part, molts d'aquests historiadors es van mostrar reticents a indagar a les profunditats dels arxius militars i de l'armada de manera que sovint no es parava prou atenció al paper clau dels militars.

Els anys 80 no estaran tan marcats per la investigació, com sí que ho estaran per combatre el revisionisme d'estat o l'amnèsia d'estat. La polèmica revisionista començaria a la dècada dels anys 60 quan l'escriptor Hayashi Fusao publiqui

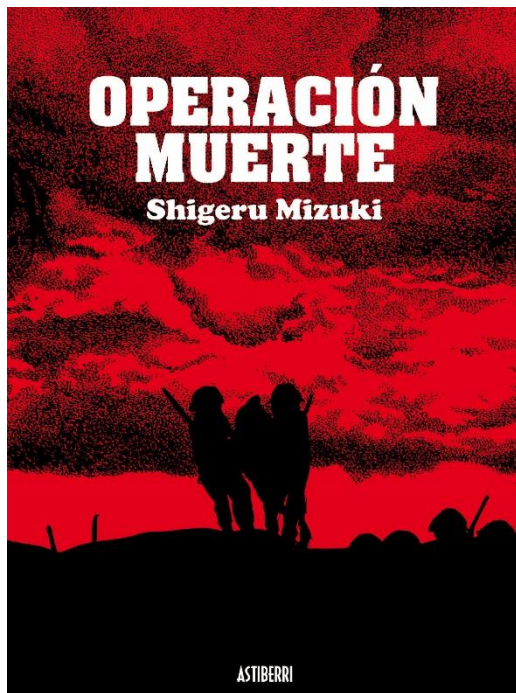

"Ienaga Saburō a la Universitat de Tsukuba amb el llibre de text al congres Panasiàtic." Fotografia: Kiriake *Singedon Books and Antiquities*, 1997. Accedit 15 de maig de 2020. <https://sigedon.com/shop/photographs/photos-after-1945/1997-original-photo-japan-saburo-ienaga-university-tsukuba-textbook-suit-pana/>.

³⁴ Tombari, Federico. (2012). *Negazionismo giapponese: Analisi di "what really happened in Nanking" di Tanaka Masaaki*. Università Ca' Foscari Venezia, Facoltà di Lingue e Letterature Straniere, Venècia. Recuperat de: <http://www.academia.edu/download/33230220/827367.pdf>

Tèsi en defensa de la Guerra Gran d'Àsia Oriental (1963). El govern japonès traspassaria el contingut d'aquesta obra als llibres de text escolars per blanquejar el colonialisme de l'Exèrcit imperial.³⁵ L'any 1965 les coses es van complicar i els historiadors japonesos, juntament amb juristes i ciutadans capitanejats per Ienaga Saburô, van portar a judici el ministre d'educació per haver censurat la part dels crims de guerra en els llibres de text. Així va començar el Judici dels 32 anys que va estar marcat per l'activisme social, cultural i intel·lectual contra l'oblit. L'historiador francès Arnaud Nanta analitza l'efemèride en un llibre sobre memòria històrica d'Europa i Àsia³⁶. S'ha escrit molt sobre els judicis i sobre l'incansable Ienaga Saburô que anys després publicaria un llibre on recorda la seva lluita: *Japan's Past, Japan's Future: one Historian's Odyssey*.

Des del cinema i el manga es van alçar nombroses veus que des del testimoni o des de la denúncia lluitaven contra la visió estatal del passat. Molt especial el testimoni del mangaka Shigeru Mizuki qui va denunciar els maltractaments, les operacions suïcides, l'explotació sexual, la manca de qualsevol humanitat dins l'Exèrcit Imperial. El seu manga *Operación Muerte* va causar un gran impacte a 1973, com ho faria a 1988-89 la trilogia *Showa Una història del Japó* i la seva *Autobiografia* en manga publicada entre 2001 i 2005. El judici dels 32 anys va provocar un efecte crida i cineastes, mangakes, estudis d'animació, escriptors i artistes van denunciar les atrocitats comeses en el passat recent del país a través de l'art.

Mizuki, Shigeru. *Portada Operación Muerte*. 1973. *Operación Muerte*, de Mizuki Shigeru, Ed. Astiberri. Bilbao 2010. P. -.

L'any 1982 Corea i la Xina denuncien al Japó pel contingut revisionista dels llibres de text. La comunitat acadèmica se centraria en la lluita contra el revisionisme més que en la recerca i van incidir particularment en treballs sobre les atrocitats comeses a la Xina durant "La guerra dels 15 anys"; concepte que es va popularitzar en aquell moment. Eguchi Keiichi segurament va ser la veu de la dècada amb el seu famós llibre *Els deures de recerca de la Guerra dels 15 anys* (1982).

A la dècada dels anys 90 del segle passat es produeix un canvi dràstic en la manera d'estudiar la Guerra d'Àsia-Pacífic. Sobretot en l'estudi de l'Exèrcit Imperial i la seva implicació en la guerra. La fi del comunisme té un impacte incommensurable a l'acadèmia japonesa de tradició profundament marxista. Es posa en qüestió la idea de progrés, la

³⁵ Matsunuma, Miho. *Ibidem*.

³⁶ Nanta, Arnaud. «Japon: les historiens contre l'État», in Alain Brossat et Pierre Bayard (dir.), *Dénis de l'histoire. Europe et Extrême-Orient au XXe siècle*, Éd. Laurence Teper, Paris, 2008, pp. 197-211. Recuperat de: <https://www.cairn.info/revue-guerres-mondiales-et-conflits-contemporains-2013-1-page-33.htm>

d'estat nació i molt especialment la idea que Occident sigui un model a seguir.³⁷ L'arribada de la postmodernitat posarà també l'accent en les opressions visibles i invisibles de la societat i obrirà noves línies d'investigació i recerca.³⁸ La mort de l'Emperador Hiro Hito l'any 1989 permet als historiadors interrogar-se sobre la seva responsabilitat en els crims de guerra.

L'any 1990 el govern japonès va negar tenir qualsevol responsabilitat amb el sistema d'esclavitud sexual que havia operat a la Corea ocupada. Això va impulsar a l'activista coreana Kim Hak-Sun a denunciar el govern japonès per les violacions massives a Àsia Oriental. S'hi van sumar centenars de dones de les dues Corees, Xina, Taiwan, Filipines i Singapur.³⁹ Això va resultar en 59 judicis contra el govern i grans companyies "Ex-Zaibatsu" entre 1990 i 1999. Per altra banda uns 250 advocats van fundar un consell per ajudar a les víctimes del Feixisme Shôwa a portar a judici al govern i les grans companyies. L'associació d'advocats en cas per aconseguir compensacions per les víctimes de la guerra de Xina va aconseguir portar a judici vint i una vegades els crims del militarisme japonès tant de les grans companyies "Ex-Zaibatsu" com del govern entre 1995 i 2006.⁴⁰ Tot aquest moviment va posar en marxa l'historiador Yoshiaki Yoshimi que decideix submergir-se en els arxius de l'Institut d'estudis de Defensa del la secretaria d'estat de defensa a 1991. Allà hi va trobar una quantitat ingent de documentació que demostrava la implicació de l'exèrcit en el sistema d'esclavitud sexual durant aquella època. El resultat d'aquesta investigació es publicaria l'any 2000 en el llibre: *Esclavas sexuales: La esclavitud sexual durante el Imperio Japonés*. Durant els anys 80, 90 i principis dels 2000 la societat japonesa es fa molt més conscient dels crims comesos durant l'Imperialisme. Des del teixit social, local i acadèmic surten moltes iniciatives per construir museus de memòria històrica i museus per la pau a tot el Japó. L'any 1989 s'obre a Koichi el museu Casa d'Arrels d'Herba, el 1991 el museu de la Pau d'Osaka, El museu de Kyoto per la pau mundial el 1992, El Museu de la pau de Saitama a 1993, a Nagasaki el Museu Memorial de la Pau Oka Masaharu (1994). També s'organitzen centenars d'exposicions permanents o itinerants en museus, associacions, biblioteques, universitats, temples, esglésies,... Des d'Occident l'historiador Ian Buruma va investigar la lluita contra l'oblit dels acadèmics japonesos i el tractament de la memòria històrica al Japó.⁴¹

A partir d'aquest punt sorgeix una nova onada historiogràfica que analitza amb molta més profunditat els horrors de la guerra d'Àsia. Segurament un dels estudis que va causar més impacte seria *Hidden Horrors: Japanese War crimes in World War II* de Yuki Tanaka (1996). Aquest llibre explica en profunditat les violacions massives, els

---

³⁷ Legendre, Pierre. *Ce que l'Occident ne voit pas de l'Occident: Conférences au Japon*. 1001 nuits Essais. Fayard, 2004.

³⁸ Matsunuma, Miho. Ibidem. p. 41.

³⁹ Soh, Chunghee Sarah. "The Korean comfort women: Movement for redress." *Asian Survey*, 36.12, 1996. pp. 1226-1240. Recuperat de: https://www.jstor.org/stable/2645577?seq=1#metadata_info_tab_contents

⁴⁰ Yoshida, Takashi, "Historiography of the Asia-Pacific War in Japan" (2008). *History Faculty Publications*. Paper 4. Recuperat de: http://scholarworks.wmich.edu/history_pubs/4

⁴¹ Buruma, Ian. *El precio de la culpa: Cómo Alemania y Japón se han enfrentado a su pasado*. Duomo, 2011.

assassinats a civils, les violacions de drets humans, etc. perpetrades per l'exèrcit imperial durant les guerres d'ocupació amb una gran precisió i detall. No menys important va ser el llibre d'Iris Chang *La violación de Nanjing* de 1997 que va posar el focus sobre el que s'ha convertit en el símbol dels crims del Japó a Àsia Oriental. Un llibre que va deixar una profunda marca en la historiografia japonesa seria *The Nanjing Massacre. A Japanese Journalist confronts Japan's National Shame* de Honda Katsuichi (1999). En aquest llibre, el que fou corresponsal del diari Asahi Shimbun a la Guerra del Vietnam, exposa els crims comesos pels japonesos a la Xina i reflexiona sobre aquests fets. El 1993 Yoshiaki Yoshimi i els seus col·laboradors creen el Centre de recerca i documentació de la responsabilitat de la guerra japonesa. Aquest va obrir una publicació en forma de revista científica i presentava anualment els resultats al govern japonès i l'ONU per sensibilitzar l'opinió pública nacional i internacional. Per altra banda la sociòloga Ueno Chizuko molt influïda pel gir lingüístic critica la metodologia dels historiadors i advoca pel testimoni. A partir d'aquest punt el testimoni entrarà amb força en els estudis de la guerra d'Àsia-Pacífic i actuen com a columna vertebral d'una nova historiografia sobre la guerra que aporta una gran quantitat de treballs actualment. Segurament el representant d'aquesta tendència seria Laurence Rees amb el seu llibre *El Holocausto Asiático: Los crímenes japoneses en la Segunda Guerra Mundial*.⁴²

Però mentre es responia a les preguntes de com?, qui?, quan?, què? Respecte dels horrors de la guerra d'Àsia Pacífic sorgien noves preguntes. Per què es van cometre aquests crims? Com va canviar la societat per tolerar una cosa així? Què va passar dins l'exèrcit? Aquestes preguntes van cristal·litzar en el que Matsunuma anomena "Història militar social". Aquest corrent es proposa investigar l'Exèrcit Imperial des d'una perspectiva multidisciplinària.⁴³ Un dels punts principals és veure la interacció entre l'exèrcit i la societat, les influències mútues que reben una i altre. També en l'àmbit antropològic s'investiga la formació dels soldats, els seus discursos, la seva vida quotidiana a les casernes i al camp de batalla, la cultura de l'exèrcit, els seus mites i llegendes, la vida als "pobles militars". D'altres també investiguen la psicologia dels soldats així com la construcció de la masculinitat dins l'exèrcit imperial. Tot això és possible gràcies a l'estudi de testimonis directes, cartes personals, diaris íntims i altra documentació de caràcter personal dels soldats. Fujii Tadatashi començaria aquesta nova via d'investigació amb la publicació del seu llibre *La guerra dels soldats: lectura de les cartes, els diaris personals i les memòries* (2000). Durant la dècada dels anys 90 i posteriorment nombrosos soldats donarien el seu testimoni que es recolliria en una gran obra editada també en anglès sota el nom *Senso: the Japanese Remember the Pacific War: Letters to the Editor of Asahi Shinbun* amb Frank Gibney com a editor (1995). L'any 2002 el cèlebre historiador Yutaka Yoshida va fer una panoràmica sobre les noves recerques en història militar⁴⁴. Dins aquesta tendència també hi tenen molt a dir historiadors occidentals i d'altres parts d'Àsia Oriental, que comencen a col·laborar amb els seus homòlegs japonesos per fer estudis i publicacions.

---

⁴² Rees, Laurence. *El holocausto asiático: los crímenes japoneses en la segunda guerra mundial*. Ed. Planeta (GBS), 2009.

⁴³ Matsunuma, Miho. *Ibidem*.

⁴⁴ Yoshida, Yutaka. *Nihon no guntai: Heishitachi no kindaiishi*. Iwanami shoten. 2002. (El títol es podria traduir com: La guerra i l'exèrcit; l'estat actual de les recerques d'història militar moderna al Japó)

Per una banda hi ha aquells que s'interessen per l'organització de l'exèrcit i la seva relació amb l'emperador la política abans de la guerra. Noms destacats que investiguen el tema de l'estructura de l'exèrcit i la seva implicació en la política podrien ser: Kumagai Tadasu amb el seu llibre *Un coneixement bàsic de l'Exèrcit Imperial i la Marina* (2007); Hata Ikuhiko amb títols com *El moviment feixista dels militars* (1972), *Els militars de l'era Shôwa* (1972) *L'era de les prerrogatives i el comandament suprem* (2006); Inoki Masamichi amb el seu *Ascens i caiguda del militaristes al Japó* (1995); Kurono Taeru amb llibres com *Recerques sobre la política de defensa Imperial* (2002), *Reforma i oposició dins l'Exèrcit Imperial* (2006). Són alguns exemples però la línia política de la història de l'exèrcit es transita des dels anys 60 i ha demostrat ser molt prolífica.

Una altra línia d'investigació que està cobrant importància últimament dins aquesta història de l'exèrcit és aquella que analitza la transferència directa de la ideologia samurai a l'Exèrcit Imperial. En ser més recent no hi ha tanta bibliografia com en les anteriors i per això resulta un camp tant interessant. Primer de tot com s'instrumentalitza el Bushido per adoctrinar als militars i com es fa un ús polític de les antigues "virtuts samurai". En aquest sentit la majoria d'edicions del Bushido d'Inazo Nitobe solen tenir un apartat dedicat a explicar la instrumentalització política que s'ha fet del llibre. És també el cas de l'edició catalana de Ricard Vela⁴⁵. En aquest sentit l'historiador estatunidenc Oleg Benesch va ser gairebé el pioner en aquesta nova línia l'any 2014 amb la publicació del llibre *Inventing the Way of the Samurai: Nationalism, Internationalism and Bushido in Modern Japan*. Malgrat que hi havia precedents en els estudis culturals del feixisme Shôwa o estudis sobre el Moviment Legitimista no s'havia tractat mai el tema de manera tan directa. William G. Beasley també va dedicar una part important de la seva obra a analitzar el moviment radical samurai. El llibre que va fer amb M. B. Jansen titulat *Studies in Institutional History in early modern Japan* (1968) en seria un bon exemple. També hi ha hagut nombrosos estudis sobre els "Shishi" o "homes d'esperit" que van impulsar aquests moviments. Però la interacció entre el món samurai i l'Exèrcit imperial és un camí encara per recórrer.

Una altra línia molt prolífica és la que s'ha dedicat a analitzar els processos de brutalització de l'exèrcit durant el període Shôwa i les etapes anteriors. Un treball molt impactant en aquest sentit és el ja citat *Holocausto Asiático: Los criminales japoneses de la Segunda Guerra Mundial* de Laurence Rees. Aquesta obra es pregunta què ha passat entre la guerra Russo-Japonesa, on els soldats japonesos havien dispensat un tracte exemplar als seus enemics, i l'expansió sobre la Xina on es van cometre els horrors descrits per Iris Chang al seu llibre *La violación de Nanjing*. Per què havia canviat tant l'actitud dels soldats? Reflexiona sobre els mètodes d'adoctrinament i la deshumanització de l'enemic, així com de la cadena de maltractaments dels superiors cap als seus soldats. En aquesta línia han sortit molts treballs importants com *War Without Mercy* de John W. Dower (1998). També el prolífic historiador Akira Irye, considerat una eminència en la matèria, ha posat el seu gra de sorra. El seu llibre *The origins of the Second World War in Asia Pacific* (1987) va ser reeditat el 2014 mostrant molts dels processos polítics, socials i culturals que actuaven dins l'Exèrcit Imperial. El

---

⁴⁵ Nitobe, Inazo. *El Bushido: El camí del Samurai*. Ed. Ricard Vela. Barcelona: Angle Editorial, 2017. Nota: l'obra original fou publicada el 1899.

Hidden Horrors: Japanese War crimes in World War II de Yuki Tanaka (1996) va marcar escola en aquesta línia i va ser reeditat tot just fa tres anys. L'anàlisi de la vida en les casernes militars i la pressió social va ajudar molt a la comprensió de les accions dels soldats japonesos. En aquest sentit l'obra *A social basis for Prewar Japanese militarism: The Army and the Rural community* (1974) és absolutament imprescindible encara que ha passat més desapercebuda que d'altres estudis més generalistes.⁴⁶ Feta aquesta panoràmica sobre la historiografia de l'Exèrcit Imperial i la Guerra procedim a una anàlisi de l'aportació i contingut d'aquests tres grans eixos.

3.2. La Transformació de l'Exèrcit Imperial i el control de la política 1866 – 1942

L'exèrcit Imperial, que és l'objecte d'estudi d'aquest treball, sorgí de manera gairebé accidental durant les Guerres Bonshin de 1868-69. Quan el conflicte entre els legitimistes i els seguidors del Bakufu es va fer inevitable. La unió de les milícies legitimistes de Chôshû amb els exèrcits dels senyors feudals legitimistes, petits exèrcits d'altres senyors aliats i els mateixos soldats de la casa imperial va donar lloc a aquest estrany exèrcit. El resultat fou una aliança feudal caòtica en la qual cada un anava pel seu costat sense coordinació de cap classe. Sense una bona organització, ordres poc clares i quadres interns difosos. El primer repte al qual s'hauria d'enfrontar la coalició seria derrotar els poderosos romanents del Bakufu, cosa que com hem vist els portaria més de dos anys.

Malgrat el caos intern els imperials es van alçar la victòria i van proclamar el règim imperial. Però qui comandava aquest nou exèrcit sorgit de la improvisació? A partir de quin moment adquiriria un caràcter permanent? Pel que fa als líders les figures més destacades serien Saigô Takaomori, Etô Sempei, Yamagata Aritomo, Ôkubo Toshimichi, Ômura Masujirô, Kido Kioin, Itagaki Taisuke i d'altres de menor importància. Tots ells samurai, senyors feudals o nobles i per tant sense cap experiència en la guerra contemporània. Després del caos militar de les Guerres Bonshin es va fer imprescindible reorganitzar l'exèrcit. Aquesta tasca va recaure sobre els ministres Ôkubo Toshimichi, Saigô Takaomori i Ômura Masujirô. Tots tres eren d'origen samurai provinents de Satsuma i Tosa, a més a més els tres eren líders legitimistes bastant radicalitzats. Prenen la decisió d'organitzar l'exèrcit a la manera francesa des de l'any 1868 i arriben a la conclusió que s'haurà d'eliminar el monopoli samurai de la guerra.⁴⁷

La decisió de treure als samurais el monopoli de les armes provocarà l'assassinat d'Ômura a mans dels samurais radicals. D'aquesta manera Yamagata Aritomo ascendeix al poder. El primer moviment del nou cap militar seria organitzar un primer exèrcit centralitzat a partir dels samurais legitimistes de Satsuma, Chôshû i Tosa. A 1871 es crea la guarda Imperial amb un total de 6.200 efectius que van passar a 8.000 dividits en

⁴⁶ Smethurst, Richard. *A Social Basis for Prewar Japanese Militarism: The Army and the Rural Community*. University of California Press, 1974.

⁴⁷ Drea, Edward J. *Japan's Imperial Army: It's Rise and Fall, 1853-1945*. Modern War Studies. Kansas University Press, 2009. pp. 20-23.

quatre batallons a finals del mateix any. El que interessa, però, és que durant les dues dècades següents l'exèrcit japonès es va anar organitzant a partir del model francès.⁴⁸ L'entrenament de les tropes s'estandarditza a 1872 amb la creació i fusió de diverses escoles militars durant el període. L'Escola d'Oficials no comissionats de Tokyo i l'Escola de la Ciència i La tècnica d'Osaka s'ocupen de formar els nous quadres militars regularment. S'envien massivament estudiants arreu del món per estudiar les ciències i els exèrcits occidentals. Es fomenta l'estudi del xinès, l'alemany i el francès i es tradueixen llibres d'aquests països per formar un exèrcit modern. Malgrat tot, les diferències amb el model francòfon són enormes especialment pel que respecta l'adoctrinament i la figura de l'emperador. L'adoctrinament va començar a les escoles convencionals a partir de l'Edicte Imperial d'educació de 1890 que realçava la figura de l'emperador.

"El edicto pasó a aplicarse en todas las escuelas: partir de entonces alumnos y profesores, antes de iniciar la jornada matutina, tenían que recitar-lo usando el lenguaje arcaico y solemne que habían memorizado. El edicto y el retrato del emperador fueron colocados en un pedestal sagrado y se manipulo la mentalidad de los niños para asegurarse de que, llegado el momento, todos ellos fueran a la guerra gritando "Banzai, majestad imperial!"⁴⁹

Són molts els que han tractat la qüestió de l'emperador, l'exèrcit i l'adoctrinament de soldats al llarg del temps. L'enaltiment de la figura de l'emperador seria clau per l'èxit polític dels militars. Un dels millors estudis en aquesta direcció és el de Drea⁵⁰ que reflexiona sobre tots aquells que morien o cometien crims en batalla en nom de l'emperador com a imperatiu moral inalienable. La historiografia més clàssica sobre la matèria sorgida especialment entre els anys 1970-2005 ha interpretat que l'emperador era el màxim responsable de tot el que havia ocorregut durant la Segona Guerra Mundial a Àsia Oriental. La segona posició en aquest debat seria la d'un grup d'historiadors que defensaven la figura de la figura de Hirohito per la seva oposició a la invasió de Xina. Els eternals debats sobre la culpabilitat o no de l'emperador sempre han acabat sense un acord clar i en un punt gairebé mort a causa de la polifacètica i estranya personalitat de l'emperador Shôwa. El polític i historiador Peter Li ha recollit els debats sobre la participació política de l'emperador Hiro Hito i la seva relació amb l'exèrcit Imperial.⁵¹

Aquesta qüestió és molt complexa i encara hi ha una tercera posició en aquest debat, però per entendre-la cal veure primer l'estructura política i militar del règim. El poder polític del període Meiji estava en mans del Genrô, aquest consell d'ancians controlava de facto tota la política del país. Al seu torn aquest consell estava controlat pel mariscal Yamagata Aritomo. El polític i militar anirà atacant els mecanismes de control polític de l'exèrcit i anirà desvinculant els militars de les institucions polítiques progressivament.

---

⁴⁸ Michiko, Maejima. (2014). *Édifier et équiper les bases de l'armée japonaise Transferts de technologie France- Japon 1868-1930. Histoire. Conservatoire national des arts et métiers*. CNAM, Français. Recuperat de: <http://www.theses.fr/2014CNAM0912>.

⁴⁹ Hane, Mikiso. Ibidem. p. 158.

⁵⁰ Drea, Edward J. *In the service of the emperor: Essays on the Imperial Japanese Army*. University of Nebraska Press, 2003.

⁵¹ Li, Peter. "Hirhito's war crimes responsibility: The unrepentant emperor." *Japanese War Crimes*. Routledge, 2003. pp. 59-69. Recuperat de <https://doi.org/10.4324/9780203788059>

El primer pas en aquesta direcció fou la creació d'una cúpula de generals que estigués desvinculada del control administratiu del ministeri de la guerra i gaudís d'accés directe a l'emperador. La mesura es faria efectiva el 5 de desembre de 1878 i a partir d'aquell moment els militars gaudiran accés directe a l'emperador sense passar per cap control dels ministeris civils.⁵² La superintendència de l'exèrcit seria la que coordinaria la cúpula de generals i Aritomo en va assumir el control immediatament. Per altra banda es consolida el monopoli dels oficials de Satsuma i Chôsu dins la cúpula militar, el que tindrà gran importància quan tractem el tema de la ideologia samurai dins l'exèrcit. La presència política del Genrô⁵³ (i de l'exèrcit) es va anar fent més forta especialment a partir de la dècada 1880-1890. Yamagata Aritomo i els seus col·legues militars aprofiten el clima favorable per introduir un ambiciós pla de millora de l'exèrcit entre 1882 i 1893. Aquest incloïa la creació de 7 noves divisions d'infanteria, un pla de millora de les defenses costaneres i una millora de l'artilleria i l'armament. Yamagata Aritomo i Katsura Tarô utilitzaran les prerrogatives polítiques aconseguides el 1878 per augmentar la despesa militar fins a límits desconeguts fins al moment, passant per sobre de la resta de ministres civils. Del total de la riquesa nacional la despesa militar suposava un 14% el 1875, un 19% el 1882 i arribant a un 31% l'any 1892.⁵⁴ Evidentment aquest augment pressupostari s'aprovava sense el consentiment dels ministres civils com el d'economia.

El model militar francès es va veure molt qüestionat després de la guerra francoprussiana i des del Genrô es va considerar que el millor era passar a un model militar prussià. Seria el major Jakob Menkel el qui reorganitzaria l'exèrcit seguint aquest model a partir de 1885. Entre d'altres coses el model germànic oferia una clara millora organitzativa i logística que era imprescindible dins l'Exèrcit Imperial. Però el més interessant de tot aquest procés és la reorganització de la superintendència de l'exèrcit i la cúpula de generals. Aritomo i la càmera militar aconseguen abolir la superintendència de l'exèrcit, un romanent francòfon, per imposar un comandament únic d'un inspector general. Això conferia al ministre de la guerra un poder absolut sobre les forces armades en un exercici de concentració total del poder. Aquest inspector general al seu torn només rendia comptes amb l'emperador sense passar pel control dels ministeris civils. La reforma es va aprovar el juliol de 1886 contra el criteri de l'emperador.⁵⁵

Això ens retorna a la tercera via del debat sobre la relació entre l'emperador i l'exèrcit que hem esmentat abans; la de la història social de l'Exèrcit Imperial. Es podria fer una eloqüent explicació d'aquesta via però segurament no podria assolir la claredat i brevetat de Mikiso Hane.

---

⁵² Drea, Edward J. *Japan's Imperial Army: It's Rise and Fall, 1853-1945*. Modern War Studies. Kansas University Press, 2009. 48-50.

⁵³ Iwao Seiichi, Sakamoto Tarô, Hôgetsu Keigo, Yoshikawa Itsuji, Akiyama Terukazu, Iyanaga Teizô, Iyanaga Shôkichi, Matsubara Hideichi, Kanazawa Shizue. 78. Genrô. Dins: *Dictionnaire historique du Japon*, volume 6, 1981. Lettre G. pp. 40-43. Recuperat de:

https://www.persee.fr/doc/dhjab_0000-0000_1981_dic_6_1_886_t2_0040_0000_2

⁵⁴ Drea, Edward J. *Ibidem*. pp. 52-57.

⁵⁵ *Ibidem*. pp. 61-64.

“En otras palabras, el emperador era una herramienta de la cúpula del poder llamada genrô, que mermava las únicas armas legales de las que la Asamblea disponía para enfrentarse al gobierno.”⁵⁶

Aquesta tercera via considera que no interessa el que l'emperador pensi o deixi de pensar i si realment donava suport o no al règim. El que interessa als historiadors com Hane o Drea és que l'emperador era una eina política i simbòlica que s'utilitzava amb o sense la seva voluntat. Conseqüentment la investigació s'ha de centrar en qui, com i per què utilitza l'emperador, no en l'emperador en si. De fet malgrat que tothom proclamava la sobirania de la cort imperial el cert és que aquesta havia estat més de set segles sense cap paper polític actiu. Quan es va produir la Restauració Meiji la cort evitava prendre decisions clares en qualsevol cas de manera que els legitimistes i el Bakufu interpretaven els silencis com més els convenia. Durant la Restauració els “homes d'esperit” es van introduir en els cercles de la cort i podien apel·lar a l'emperador en tant que guardaespalles dels dàimio i a la cort li resultava impossible prendre decisions en llibertat.⁵⁷ Aquesta mateixa estratègia és la que adopten els militars i la cúpula del Genrô en els períodes posteriors a la Restauració. La ingerència creixent dels militars en la política va generar incomoditats dins l'exèrcit a partir de 1881. En aquest punt, militars descontents amb el model d'exèrcit imperial funden l'organització Getsuyôkai per defensar un exèrcit d'autodefensa d'acord amb model francès i una agenda antiexpansionista (1881).

“De dalt a baix: Itô Hirobumi, Kuroda Kiyotaka, Matsukata Masayoshi, Yamagata Aritomo; bottom: Inoue Kaoru, Katsura Tarô, Saigô Tsugumichi, Saionji Kinmochi. Tots els membres del Genrô.” Fotografies: Anònimes *Japan Reference*. Era Meiji, <https://jref.com/images/articles/genro02.jpg>

L'exèrcit va entrar per primera vegada en combat de manera moderna durant la guerra sino-japonesa de 1894-95. Hi tornaria 10 anys més tard amb la guerra Russo-Japonesa de 1904 i 1905. Durant la guerra sino-japonesa es produeixen intensos combats que es decanten amb la

victòria japonesa a causa de la situació de crisi interna total que es viu a la Xina i a Corea. La superioritat tècnica i militar dels soldats nipons era insalvable pels dos gegants malalts. El comportament de les tropes nipones en aquesta guerra deixava ja un precedent alarmant. Segons alguns diaris internacionals s'haurien massacrats a 60.000 xinesos durant l'ocupació de Port Arthur i s'haurien comès nombrosos crims contra els civils.⁵⁸ Això va comportar penes i judicis contra uns 2.000 oficials i soldats de l'exèrcit imperial. L'objectiu d'aquests processos era projectar una imatge de civilització i respecte a la legalitat internacional cap a les potències occidentals.

⁵⁶ Hane, Mikiso. *Ibidem*. p. 185.

⁵⁷ Beasley, William Gerald. *Ibidem*. pp. 170-171.

⁵⁸ Drea, Edward J. *Ibidem*. pp. 85-87.

A la guerra Russo-Japonesa el comportament de les tropes japoneses amb els civils i els soldats russos s'ha considerat exemplar. Laurence Rees dedica el pròleg del seu llibre *El Holocausto Asiático* a reflexionar sobre aquesta qüestió. El comportament amb l'enemic fou exemplar, però va ser igualment adequat el comportament dels oficials cap als seus soldats? Per mantenir els soldats dins els protocols de comportament es va instaurar un sistema de disciplina draconiana que implicava càstigs i tortures als soldats per part dels seus superiors. Els comandants japonesos preparaven els atacs sense tenir en compte la logística bàsica de guerra com les cadenes de subministraments, atacar en els punts dèbils de les defenses enemigues, tenir metges i recursos mèdics a l'exèrcit, etc. La ineficàcia de les tropes nipones o més ben dit dels seus oficials és quelcom que mereixeria un estudi en profunditat. Com que la majoria dels caps militars eren samurai que havien participat en les guerres Bonshin, havien après la guerra a l'antiga. Per tant dirigien els exèrcits moderns com si es tractessin de tropes samurai del període Sengoku. Això va comportar un cost terrible en vides humanes a les files japoneses. Alguns assalts a fortaleses russes van ser considerats autèntiques operacions suïcides. Els oficials russos es referien als soldats japonesos com bales humanes que avançaven amb el fusell sense que els importés el nombre de baixes del seu bàndol. Per exemple l'assalt de Turó 203 va seguir un exemple prototípic d'assalt a un castell feudal amb les tropes atacant en massa per les zones més fortificades.⁵⁹ Aquesta estratègia causava un gran nombre de baixes inútils a l'exèrcit i minava la moral de les tropes. Malgrat tot, el Japó va sortir vencedor de la guerra després que la marina japonesa derrotés a la Flota del Bàltic en aigües asiàtiques.

Aquests èxits van permetre activar la maquinària de propaganda del règim, que necessitava tapar l'altíssim nombre de baixes i elogiar l'actitud de l'exèrcit durant la guerra. Les forces armades guanyaven cada vegada més control polític a la vegada que la victòria sobre Rússia catapultava el Japó com a potència internacional.⁶⁰ Després de la guerra serà necessària una segona reestructuració del funcionament militar a causa de l'absoluta ineficàcia que havien demostrat les tropes a Rússia. Jakob Menckel i el model d'exèrcit prussià jugaran un paper clau en aquesta reorganització que es basava a cobrir els errors logístics existents. Però els problemes de les forces armades anaven molt més enllà de la pura logística, eren també ideològics i polítics.

Aprofitant la necessitat de reformes, Tanaka Giichi i Yamagata Aritomo donarien l'estocada final al poc control que la Dieta i el Govern exercien sobre l'exèrcit. L'abril de 1907 s'aprova l'Estratègia Militar General que consistia en un pla de guerra de cada un dels exèrcits japonesos en cas d'haver de fer front a les amenaces potencials (USA i Rússia). També hi constava un pla d'expansió sobre Àsia Oriental, especialment Manxúria. El pla també contemplava la creació d'una nova estructura militar similar a l'anterior i l'augment de les tropes disponibles. Tots aquests projectes van fracassar perquè, novament, no s'havien contemplat ni els costos econòmics, ni els recursos disponibles, ni la logística, ni els subministraments,... Però el punt més important de la

---

⁵⁹ Drea, Edward Ibidem. pp. 97-124.

⁶⁰ Bartolomé Sopena, Rubén. (2015). *Un interés inexplicado: una mirada a la cobertura española de la guerra ruso-japonesa*. Universidad de Salamanca. Recuperat de: https://gredos.usal.es/bitstream/handle/10366/126688/TFM_Bartolom%C3%A9Sopena_Interes.pdf?sequence=1

reforma era que a partir d'aquell moment només el ministre de la guerra tindria accés directe a l'emperador, del qual els ministres civils no podrien gaudir. A més a més els ministres de la guerra tindrien la potestat exclusiva de contradir les ordres i ordenances. La cúpula de generals es va aprofitar de les discapacitats físiques i mentals de l'emperador Taishô per aconseguir un control absolut de la política. Això donarà als militars la potestat de canviar els gabinets de govern per aquells que fossin més proclius a l'expansionisme militar.⁶¹ A 1920 l'exèrcit era quasi completament independent de l'estat i el seu únic fre era l'emperador, les ordres del qual no se seguien si no era convenient per a la política militar. En paraules de Hastings:

“El ejército de Tierra y la Marina estaban supuestamente subordinados al emperador. No obstante si Hiro Hito hubiera intentado desafiar a los militares de la línea dura durante los años anteriores y posteriores a Pearl Harbour, es probable que el palacio hubiera sido atacado, como de hecho sucedió en 1945. El mismo Hiro Hito podría haber sido derrocado.”⁶²

A partir dels anys 20 s'instal·la un clima de lluites internes a l'exèrcit. Una part de les lluites de faccions enfrontaven l'exèrcit de terra amb la marina (cosa habitual en molts exèrcits contemporanis). Però la lluita més important es donava en el camp ideològic en el qual soldats i comandants s'havien dividit entre “l'Escola Ordre” i “l'Estil Imperial”. Aquestes lluites es van anar fent cada vegada més cruentes fins al final de la guerra. I en alguns casos van acabar arribant a conspiracions, intents de cops d'estat i assassinats. “L'Escola Ordre” era un grup de militars que consideraven que no s'havia d'utilitzar la violència per aconseguir els objectius polítics expansionistes de l'exèrcit. Creien que havien d'apostar per la planificació sota lideratges forts, la millora de la capacitat industrial i tecnològica i el control de l'exèrcit amb una disciplina fèrria. En definitiva eren una organització militar que volia organitzar un règim similar al nazisme. Les figures més destacades d'aquesta facció són Hideki Tôjo i Tetsuzan Nagata. Per altra banda “l'Estil Imperial” mostrava una fe cega en la superioritat dels soldats japonesos portadors de l'esperit de la raça Yamato. Creien que amb l'esperit i la lluita cara a cara es guanyaven les guerres sense necessitat de preocupar-se per aspectes tècnics o logístics. Promulgaven la violència de l'estament militar per fer caure el règim establert i tenen vincles amb les societats d'extrema dreta dels períodes Taishô i Shôwa. Els seus representants són Sadao Araki i Jinzaburô Mazaki molt influents dins i fora de l'Exèrcit Imperial. A través de conspiracions i lluites de poder, les dues faccions s'alternen en el control del poder donant lloc a un clima de violència política i militar, interior i exterior.⁶³

El poder polític encapçalat pel gabinet de Reijirô Wakatsuki i Tsuyoshi Ikunai fa un darrer intent per contenir l'Exèrcit Imperial i impedir una guerra total a Àsia Oriental. Els intents de frenar l'exèrcit van posar el govern sota el punt de mira dels terroristes ultranacionalistes i finalment la Lliga de la Germanor de Sang va assassinar el primer ministre Ikunai i dos ministres més el 15 de maig de 1932. En aquest punt es produeixen els incidents militars a la Xina que donarien el tret de sortida als enfrontaments armats al continent. L'últim intent de frenar els militars serà el del primer ministre i almirall

---

⁶¹ Drea, Edward J. Ibidem. pp. 128-133.

⁶² Hastings, Max. *Némesis: La derrota del Japón, 1944-1945*. Crítica, 2008. p. 72.

⁶³ Crowley, James B. “Japanese Army Factionalism in the Early 1930's.” *The Journal of Asian Studies*, vol. 21, no. 3, 1962, pp. 309–326. Recuperat de: www.jstor.org/stable/2050676.

Makoto Saitô qui negocia la pau amb la Xina el 1933. Al no tenir control sobre l'exèrcit, especialment el de Kwantung les negociacions no van servir de res. Aquest últim exèrcit destacat a Manxúria actuava com un estat dins l'estat. Finalment a 1934 Saitô dimiteix i l'any següent també ho faria Keisuke Okada donant via lliure a l'expansionisme de l'Exèrcit Imperial sobre Àsia Oriental.

L'experiència prèvia del primer govern militar de Tanaka Giichi (1922-1929) havia mostrat les debilitats del règim i sobretot la falta de control i coordinació dels militars. El govern de Tanaka es considera generalment el primer govern militarista/ feixista. Es va caracteritzar per una violència extrema contra els anomenats "enemics interns" que eren bàsicament tots els moviments d'esquerres, pacifistes, feministes o culturals que sorgissin. Es va caracteritzar també per un control ferri dels militars sobre tots els ministeris civils en els quals imposaven els seus criteris ultraconservadors. Si en algun moment hi havia líders massa liberals en el gabinet, el ministre de la guerra els canviava a voluntat. Un exemple d'això seria quan Fumimaro Konoe va destituïr tots els ministres liberals del govern de Kôki Hirota. Durant aquesta etapa tots els primers ministres i ministres de la guerra seran militars i la majoria d'ells vinculats a les societats d'extrema dreta com la Sakurakai. Com ja hem vist hi va haver dos governs després del de Giichi que van fracassar en aturar l'expansió militar i el totalitarisme.

Després de la caiguda de Saitô a Tokio s'instaura un primer govern de l'Escola Ordre. El govern es crea després d'un intent fallit de cop d'estat per part de membres de l'Estil Imperial el 23 de febrer de 1936. El govern de Kôki Hirota suprimeix tots els membres de tendència liberal del gabinet i proclama el "Principis fonamentals del Règim Nacional" que consistien en:⁶⁴

1 Consolidar la posició de l'Imperi a Àsia Oriental.

2 Avançar sobre les posicions del Mar de la Xina Meridional per tal de controlar les reserves de petroli.

---

⁶⁴ Hane, Mikiso. Ibidem. pp. 260-273.

“Militars de la facció “Estil Imperial” (Kodo-ha) durant el cop d’estat del 23 de febrer de 1936.” Fotografia: Anònim *Diari de Mainichi*, 23 de febrer de 1936, https://en.wikipedia.org/wiki/February_26_Incident#/media/File:Rebel_troops_in_February_26_Incident.JPG. Accedit 10 de juny de 2020.

Com es pot veure més que uns principis fonamentals del règim aquestes proclamacions eren el programa d’expansió de l’exèrcit. El juny del 1937 l’Estil Imperial recupera el poder sota el lideratge del príncep Fumimaro Konoe. El príncep imperial va mostrar un caràcter extremadament radical i bel·licós durant el seu govern. Va ordenar continuar la guerra total a la Xina i l’avenç cap al sud amb una violència extrema per part de les tropes. Hideki Tōjō estava al capdavant del ministeri de la guerra i Yosuke Matsuoka d’exteriors. A instàncies d’aquest últim, el Japó abandonaria la Societat de Nacions el 1937 i el 1940 es va adherir a les potències de l’eix.

El mateix any Konoe va intentar organitzar un partit de tall nazi amb una organització molt complexa, però va fracassar estrepitosament. El caràcter antipolític de l’exèrcit i bona part de la societat i les lluites faccionals van fer que molts membres de “l’Escola Ordre” rebutgessin el partit. El fet de no tenir un partit com a eix vertebrador de la societat és quelcom que diferencia radicalment el militarisme japonès d’altres règims feixistes. També era molt complex el tema dels lideratges dins el règim. Mentre que dictadures feixistes com la Itàlia de Mussolini o l’Alemanya de Hitler comptaven amb un líder suprem, el Japó no el tenia. Com hem vist anteriorment l’emperador tenia un gran poder simbòlic però no ostentava el poder real. Per altra banda els militars tenien el poder real però les lluites de faccions impedièren lideratges duradors. Durant el règim militarista hi va haver fins a 16 primers ministres, cosa que ens indica la inestabilitat del règim. Una similitud que trobem amb altres règims és el discurs de superioritat racial, que en el cas japonès s’encarnava amb l’anomenat “Esperit de la Raça Yamato”. El concepte “lebensraum” que empenen els nazis per justificar el programa expansionista

trobaria el seu equivalent japonès en l'expressió "Posar les cinc parts del món sota un mateix sostre".⁶⁵

Pel que fa a les forces armades desplegades al continent, l'exèrcit de Kwantung que s'encarregava de l'ocupació de Corea i Manxúria havia donat símptomes evidents de falta de control i radicalització. A partir de 1926 els militars del continent havien desenvolupat la idea de conquerir la Xina, Mongòlia i Indoxina. Amb les postures militaristes de Giichi els va resultar més fàcil començar a conspirar per crear un *casus belli* a la Xina i preparar-se per una guerra total.⁶⁶ Els militars de Kwantung tenien més vincles amb l'extrema dreta que la resta d'exèrcits i estaven especialment influïts per la ideologia Imperialista i les teories de superioritat racial de "l'Estil Imperial". La situació social del Japó havia provocat un fort sentiment antipolític dins els militars que es va fer molt més fort amb els discursos incendiaris de Sadao Araki i els membres de "l'Estil Imperial." Els militars van acabar per rebutjar qualsevol ordre política i van iniciar l'anomenada "Conspiració de Mukden" per començar la guerra amb la Xina.

Aquesta guerra començaria a 1937 (encara que hi havia enfrontaments armats des de 1932) quan alguns membres de l'exèrcit de Kwantung assassinen el líder de l'exèrcit manxú Zhang Zuo-Lin fent saltar pels aires el tren en el qual viatjava. Culpen de l'incident a les tropes nacionalistes xineses de Chiang-Kai Shek i comencen els enfrontaments armats entre els dos imperis.⁶⁷ La invasió de la Xina es va fer des de tres punts clau de la costa: Beijing, Shanghai i Guangzhou. Des de cada un d'aquests punts un exèrcit anava avançant cap a l'interior del país, fins que a 1940 s'estabilitza la frontera. La clara superioritat militar de les tropes nipones fa que els resulti relativament fàcil avançar cap a l'interior del país derrotant les tropes nacionalistes xineses i les milícies comunistes. Mentre les tropes de Kwantung ocupaven Xina, la resta d'exèrcits començaven a marxar també sobre Indoxina provocant terribles genocidis dels quals parlarem a l'apartat final. Entre 1942 i 1943 les tropes nipones ocupen el sud-est asiàtic, envaeixen Indonèsia, Borneo, Nova Guinea, Filipines, tota la Indoxina francesa, Java i Sumatra. Els líders dels exèrcits d'ocupació estaven profundament radicalitzats per la qual cosa van intentar evitar la intervenció dels Zaibatsu en la invasió, ja que, els consideraven responsables de la mala situació econòmica i social del país. En poc temps s'adonen que és impossible dur a terme la guerra sense la participació dels grans conglomerats industrials. Això provocarà que aquestes empreses duguin a terme polítiques d'esclavització en massa de la població a les zones ocupades per obtenir beneficis econòmics amb un acarnissament encara major del que havien practicat a l'arxipèlag nipó.

---

⁶⁵ Sakai, Tetsuya. "La concepción del orden mundial en el Japón de la entreguerra." *Istor*. No. 21, (2005). Pp. 51-67. Recuperat de: http://www.istor.cide.edu/archivos/num_21/dossier3.pdf

⁶⁶ Takehiko, Yoshihashi. *Conspiracy at Mukden: The Rise of Japanese military*, Londres: Yale University Press, 1963. pp. 11-60.

⁶⁷ Takehiko, Yoshihashi. *Conspiracy at Mukden: The Rise of Japanese military*, Londres: Yale University Press, 1963.

“Quartel General de l’Exèrcit de Kwantung a Hsiking.” Fotografia: Anònim *Wikiwand*, 1935, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/38/Kwantung_Army_Headquarters.JPG?1595344213704. Accedit el 10 de juny de 2020.

Malgrat que l’exèrcit pogués projectar una imatge de gran potència i capacitat d’organització, la realitat era força diferent. El detallat estudi de Max Hastings ofereix una panoràmica de l’Exèrcit Imperial completament diferent de la que domina a la memòria popular.

“El rasgo principal del personal general del ejército de Tierra, especialmente de su departamento de operaciones o “primer buró”, era la absoluta indiferencia hacia las consecuencias económicas o diplomáticas de cualquier acción militar.”⁶⁸

Malgrat les reformes de Jakob Menkel el caos dins l’estat militar era realment impressionant. Pel que fa a la marina no es va organitzar un sistema de combois fins a 1943-44. Era habitual que fins a 30 vaixells estiguessin encallats en un port durant setmanes perquè no tenien vaixells d’escorta. Els Zaibatsu, la marina i l’exèrcit actuaven cada un pel seu compte en una situació de guerra total, amagant-se informació i conspirant els uns contra els altres. Durant els Processos de Tokio, Tôjo arribaria a afirmar que no tenia cap control sobre l’exèrcit. Evidentment era una declaració interessada però no deixa de ser una mitja veritat que ofereix una visió desmitificada de l’Exèrcit Imperial. L’ocultació d’informació era tal que el primer ministre va tardar setmanes a saber que la marina havia patit una derrota a Midway el 1942 que els havia costat una part important de la flota.⁶⁹ Aquest era el panorama logístic dels exèrcits d’ocupació que com veiem mostrava gran complexitat. A l’últim apartat ens ocuparem de tractar com funcionava l’exèrcit “a peu de carrer” per entendre què els passava als soldats i oficials que actuaven al territori. Però per entendre millor com funcionava aquesta complexa institució utilitzaré l’eloqüent i concisa explicació que fa Shigeru Mizuki a la seva autobiografia.

“Me van a permitir que también repasemos la organización del ejército de tierra. Es que, si no, será difícil entender la guerra. En primer lugar, un grupo de diez soldados es un pelotón. Es la unidad militar más pequeña y normalmente está dirigida por un sargento. Cuatro de estos pelotones forman una sección. Es decir, cuarenta hombres dirigidos por un alférez. Y cuatro secciones forman una compañía. En una compañía se

⁶⁸ Hastings, Max. *Ibidem*. p. 69.

⁶⁹ Hastings, Max. *Ibidem*. pp. 62-95.

incluye una unidad de mando, de entre 20 y 30 personas. Así que entre pitos y flautas hay unos 250 hombres. La compañía suele estar dirigida por un teniente. Cuatro compañías hacen un destacamento de 1000 hombres bajo la autoridad de un comandante. Con cuatro destacamentos tendremos un regimiento de unos 4000 soldados. Al mando está un coronel. Y sigue, dos regimientos forman una brigada. Su líder es, precisamente el general de brigada. Juntamos dos brigadas y tendremos una división de 20.000 efectivos. La división está dirigida por un teniente general. Ésta ha sido una explicación muy somera. En realidad hay otros tipos de unidades como el destacamento de cañones o la compañía de ametralladoras todas ellas tienen sus propias características.”⁷⁰

Finalment, m’agradaria reflexionar sobre com el govern militarista va transformar profundament la societat japonesa durant els anys que estaria en el poder. Com ja hem vist abans un dels pilars del nou règim era la reforma educativa que enaltia l’emperador i l’exèrcit sobre totes les coses. El govern va organitzar la Kempeitai, una policia secreta formada exclusivament per membres radicalitzats de l’Exèrcit Imperial que s’encarregava de reprimir les “idees perilloses”. Aquesta policia va actuar pel territori insular i per l’Imperi Colonial, que en aquell moment es designava amb l’eufemisme “Gran esfera de Coprosperitat d’Àsia”. La policia torturava, matava i censurava qualsevol tipus d’oposició al règim fos activa o no i es va encarregar de reprimir les poblacions dels països ocupats.⁷¹ El règim va anar augmentant el seu control social i el seu caràcter marcial. Va arribar un punt en el qual es van prohibir activitats considerades frívoles com fer-se la permanent, cantar cançons d’amor, qualsevol cosa a l’estil occidental, el beisbol,... S’obligava a tothom a vestir l’uniforme nacional de colors sobris com el gris i el marró. Es va endurir la censura, el control sobre els mitjans de comunicació, es van prohibir els sindicats i les crítiques a l’exèrcit.

En el camp exterior les relacions amb els Estats Units i el Regne Unit es van deteriorar enormement fins al punt que la guerra es va fer inevitable el 1941. A partir d’aquell moment i fins al final de la guerra Hideki Tōjō estaria al capdavant de l’imperi com a primer ministre i cap militar.⁷² Sobre aquesta última part de la guerra no comentarem la part política i institucional perquè correspon al producte de tot el cicle històric exposat en aquestes pàgines. S’ha escrit moltíssim sobre els gairebé 4 anys de la guerra del Pacífic i des d’una perspectiva institucional o política seria difícil aportar res interessant. La cosa canvia quan es posa el focus en la vida dels soldats i la història a peu de regiment de la qual tractarem al darrer apartat.

---

⁷⁰ Mizuki, Shigeru. *Autobiografía: Libro dos*. Sillón Orejero. Astiberri, 2011.

⁷¹ Lamont-Brown, Raymond. "Kempeitai: Ruthless Policemen of the Rising Sun." *The Police Journal*, 67.2, 1994. pp. 163-167. Recuperat de:
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0032258X9406700213?journalCode=pjxa>

⁷² Nakamura, Yoshihisa, and Ryoichi Tobe. "The imperial Japanese army and politics." *Armed Forces & Society*, 14.4, 1988. pp. 511-522. Recuperat de:
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0095327X8801400402>

3.3. Ideologia Samurai i exèrcit Modern

3.3.1 El Bushido i l'Exèrcit Imperial

En aquestes pàgines, s'ha esmentant nombroses vegades la importància de la ideologia samurai i del moviment legitimista en la formació i transformació de l'Exèrcit Imperial. En aquest apartat tractarem a fons aquest aspecte de la història militar, però abans s'haurien de fer algunes consideracions. La primera és que els estudis que s'han realitzat al voltant d'aquesta qüestió són escassos i recents. De fet, tan nova és aquesta línia de recerca que pel que he pogut saber, només hi ha un autor treballant-hi. Ho fa des de la publicació del seu llibre dedicat al tema l'any 2014. El nord-americà Oleg Benesch ha generat un fort debat dins i fora de l'acadèmia japonesa amb el seu provocador llibre *Inventing the Way of the Samurai: Nationalism, Internationalism and Bushidô in modern Japan*⁷³. El tema que tracta l'historiador no és nou, puix que la utilització del codi moral samurai o Bushido durant el règim imperial havia sortit en nombrosos llibres. Per exemple, l'historiador català Jonathan López-Vera tracta aquest tema a l'epíleg del seu llibre *Historia de los Samurai*.⁷⁴ La novetat és que Benesch és el primer que converteix aquest tema en la qüestió central d'estudi i no en un recurs auxiliar. Per tant, aquest apartat tractarà de com va influir la ideologia del Bushido en la formació de l'Exèrcit Imperial, tot seguint la innovadora obra de Benesch. Com ja s'ha vist, el paper del moviment samurai legitimista és fonamental en la formació l'Exèrcit Imperial. Malgrat que hi ha nombroses evidències d'això, cap historiador ha tractat el tema directament. Per tant, seguint el fil de Benesch es poden veure indicis d'una via historiogràfica que resta inexplorada; la relació directa entre el legitimisme i el militarisme Shôwa.

Comencem doncs pel Bushido. Aquest terme s'utilitza per referir-se a un conjunt de codis morals tradicionals que s'han transmès de generació en generació entre els samurais. En ser un codi no escrit era mutable, malgrat això se sap que era respectat i aplicat estrictament pels membres de l'estament guerrer. Existeixen llibres escrits per alguns dels grans samurai del període feudal que testimonien aquesta ideologia. Un d'ells és *El llibre dels cinc anells* de Miyamoto Musashi escrit entre 1643 i 1645 que tindrà una gran influència posterior. Un altre llibre d'època de gran influència serà *Hagakure* de Yamamoto Tsunetomo escrit entre 1709 i 1716. Els dos eren tractats sobre la filosofia, l'honor i la moral que havien de caracteritzar el guerrer samurai. Amb la caiguda de l'estament guerrer durant la Restauració Meiji, diversos autors del XIX van posar per escrit alguns codis morals perquè quedés constància de l'ètica samurai. El que tindrà més repercussió mediàtica serà *El Bushido* de Inazo Nitobe. Un llibre que fou publicat en anglès el 1899 per un individu criat en els valors de la ideologia samurai que buscava transmetre'ls a occident.

---

⁷³ Benesch, Oleg. *Inventing the Way of the Samurai: Nationalism, Internationalism and Bushidô in modern Japan*. Oxford University press, Oxford, 2014.

⁷⁴ López-Vera, Jonathan. *Historia de los samuráis*. Satori Ediciones, 2016.

Durant el període Shôwa, el Bushido ressorgeix amb fervor promogut pels diversos governs militaristes i sobretot pels grups ultranacionalistes japonesos. Les condicions socials del període així com la forta tensió internacional i bèl·lica van fer que el nacionalisme radical guanyés molts adeptes. A la vegada la radicalització dels militars durant els anys 20 i 30 del segle XX feien que les tesis dels nacionalistes i els militaristes convergissin. Aquest clima era perfecte perquè es rellancés el Bushido, que al cap i a la fi era un codi d'honor militar autòcton basat en la tradició i la lleialtat.⁷⁵ Ja durant els anys 20 el Bushido es considerava una part bàsica de l'educació moral dels ciutadans i evidentment també dels militars. Després de la guerra Russo-Japonesa Tanaka Giichi va promoure l'educació espiritual del Bushido per als soldats de l'Exèrcit Imperial. Una política que es mantindria fins a 1945. A 1926 l'Associació de Reservistes de l'Exèrcit Imperial va crear una xarxa de centres educatius militars per tot el Japó. Aquests centres proporcionaven educació general i militar als joves d'entre 16 i 20 anys. Les Escoles militars rurals, creades durant el mateix període, complien la mateixa funció i s'encarregaven de donar una educació nacionalista i militar als joves. Això provocava que gairebé la totalitat de la societat japonesa estigues educada en els principis militaristes. Per aconseguir una "educació espiritual militar" el Bushido era l'eina principal i s'aniria fent més present a mesura que avançava la dècada dels 20. L'any 1930 es publicaria el llibre *Entrenament Moral per als Soldats* en dos volums. Aquest llibre es va utilitzar en l'educació dels oficials, especialment els d'alta graduació, per la qual cosa es va convertir en una de les principals fonts ideològiques dels militars. Aquest llibre basava tot el seu primer volum a l'estudi de les virtuts del Bushido.⁷⁶ És a dir que l'educació moral i ètica dels militars, funcionaris i ciutadans es fonamentava completament en el Bushido.

La presa de poder dels militars al llarg de l'Era Meiji va facilitar que durant el període Shôwa l'educació militar i la civil es fusionessin progressivament. Als anys 20 ja era habitual que els oficials de l'Exèrcit Imperial impartissin classes a les escoles civils i militars. Amb l'arribada de Giichi al poder el 1927 el govern va aspirar a militaritzar la totalitat de la societat japonesa. Ho volia fer partir de l'educació militar a les escoles generals. La columna vertebral que unia els continguts civils i militars i, vertebrava l'educació moral a les escoles era el Bushido. Alguns alts càrrecs militars, especialment aquells vinculats a la facció "Estil Imperial", van publicar textos en els quals s'interpretaven les virtuts del Bushido des de la seva òptica. Aquests textos van tenir una gran circulació, convertint-se en material de lectura obligatoria a moltes acadèmies militars o civils. De fet els ideòlegs de "l'Estil Imperial" consideraven que el Japó era l'única nació del món amb Bushido. També deien que en un context internacional tan hostil l'única manera de sobreviure era recorre a "La força de vida tradicional del Japó, l'Esperit Yamato, també conegut com Bushido."⁷⁷ Els màxims dirigents de l'armada debatien públicament al voltant de les interpretacions i visions del Bushido. Aquest debat, alimentat en un grau considerable pels ideòlegs legitimistes del segle XIX,

---

⁷⁵ Benesch, Oleg. Ibidem. pp.174-176.

⁷⁶ Ibidem. pp. 176-180.

⁷⁷ Ibidem. p. 182.

enriquia els bases teòriques de l'educació militarista i ultranacionalista. L'historiador Hirazumi Hiyoshi de perfil militarista i nacionalista radical va jugar un paper fonamental en la implantació del Bushido en els plans d'educació. De fet, els seus textos van ser utilitzats per a l'educació civil, l'educació militar i fins i tot per a la formació de la policia. Les seves interpretacions militaristes van agradar tant al poder com a grans masses de civils favorables al règim imperial.

Hiyoshi i alguns grans líders militars com Yamagata Aritomo o Yukata Hirose van anar transformant el Bushido durant els seus debats i discussions cap a un ideal que s'allunyava molt del seu origen feudal. Van reforçar enormement el credo confucianista que consideraven essencial per a la defensa de "l'esperit nacional." Ara bé, els veritables principis dels guerrers feudals s'allunyaven bastant del que propugnaven els seus homòlegs contemporanis. Per la qual cosa, els militaristes només van agafar del Bushido aquelles virtuts o preceptes que els interessaven per inculcar-los a les seves tropes. Les virtuts del Bushido que es promovien des de l'extrema dreta militarista eren l'Honor, la Lleialtat, el Coratge, l'Austeritat i la Cortesia. Ara bé si revisem el Bushido de Nitobe, hi trobarem altres virtuts del codi samurai que no es promovien a l'educació militar com la Benevolència, l'Honestedat, l'Autocontrol o la Justícia.⁷⁸ En altres paraules més que una promoció de l'autèntica ideologia samurai, el que se'n feia era una selecció i una manipulació interessada. De fet les versions més antigues del Bushido no prestaven gaire atenció a la figura de l'emperador, ja que per als samurais era una figura llunyana i sense "poder terrenal".

La qüestió imperial suposava un problema greu per a la institucionalització del Bushido, ja que l'emperador era la font de legitimació del règim militar. La realitat històrica topava frontalment amb els ideals guerrers i imperialistes que es volien projectar sobre aquesta. Per això, va fer falta manipular l'història. Per fer-ho utilitzar intel·lectuals ultranacionalistes com Saitô Kaname, qui va arribar a afirmar que existien dues versions del Bushido: la feudal i la imperial. Segons ell el Bushido feudal tenia totes les virtuts samurai però minimitzades. Això es devia al fet que els antics practicaven aquestes virtuts de cara als seus senyors feudals i no de cara a l'emperador. Per això segons Saitô, la Restauració Meiji havia portat la societat japonesa a una comprensió superior del Bushido.⁷⁹ Amb el canvi polític del segle XIX s'havia restaurat la sobirania imperial i la lleialtat s'havia concentrat en l'emperador. L'emperador era fill de la deessa sol, per tant obeir la voluntat imperial era obeir la voluntat divina i els encarregats d'executar aquesta voluntat eren els militars. Aquesta visió imperial del Bushido serà especialment promoguda pels líders de "l'Estil Imperial" i de manera molt particular pel general Sadao Araki. A partir del seu govern com a ministre de la guerra entre 1931 i 1934 el "Bushido Imperial" va arribar a totes les àrees de la societat. En totes les matèries de l'educació s'ensenyava el Bushido directament o indirectament. Per exemple en els exàmens de cal·ligrafia es copiaven preceptes del codi. En els cossos de

---

⁷⁸ Nitobe, Inazo. *El Bushido: El Camí del Samurai*. Angle Editorial, Barcelona, 2017.

⁷⁹ Benesch, Oleg. *Ibidem*. pp. 187-190.

polícia, inclosa la Kempeitai, el Bushido representava el fonament de l'educació. Evidentment, el sector en el qual més s'inculcava el Bushido Imperial era l'exèrcit.

Seria bo treballar la relació entre el Bushido i les actituds suïcides dins l'Exèrcit Imperial. Un dels preceptes més importants del Bushido és el suïcidi per Seppuku, molt practicat per l'estament samurai durant l'era feudal. En aquella època es considerava tota una institució; una mitjançant la qual un guerrer podia expiar els seus pecats, redimir-se, disculpar-se pels errors comesos en vida o demostrar sinceritat absoluta. A l'era feudal es creia que l'ànima residia a les entranyes de la persona, i l'ànima del samurai a la punta de l'espasa. D'aquesta manera que obrir-se la panxa amb l'espasa i mostrar les entranyes era considerada la forma de lleialtat i sinceritat més absoluta. "La mort com a qüestió d'honor era acceptada pel Bushido com la clau per a la solució de molts problemes complexos; d'aquesta manera per a un samurai ambiciós, la mort natural semblava una cosa sense interès, una solució que no s'havia de desitjar amb devoció."⁸⁰ Aquesta idea samurai del suïcidi seguia profundament arrelada a la societat Shôwa, ja que de fet feia molt poc que existien els codis legals que la feien innecessària. La idea del seppuku era extremadament idolatrada pels oficials i alts càrrecs de l'Exèrcit Imperial. Consideraven que el seppuku era portar fins al màxim les virtuts guerreres nacionals per la qual cosa es van promoure les actituds suïcides en el camp de batalla. Per una banda les van promoure a través dels famosos Kamikaze, pilots suïcides que es llençaven contra l'enemic. Per l'altra, molt més letal, a través de les anomenades "Operacions Mort". Aquestes consistien en atacs suïcides contra l'enemic en els quals l'objectiu era que cap dels assaltants tornés en vida. De l'aplicació d'aquestes pràctiques en parlarem en extensió en el proper apartat. Evidentment, el Bushido no és l'únic factor que determina l'aplicació sistemàtica de les operacions suïcides a l'Exèrcit Imperial, però sí que era el substrat ideològic i psicològic que les feia possibles.⁸¹

3.3.2. El Moviment Legitimista i el Militarisme Shôwa

Sorgit dels samurais dels dominis del sud, el moviment Legitimista és una de les claus de volta per entendre tot el cicle històric 1866-1945. Abans d'explicar la ideologia i l'acció política del moviment, crec que és fonamental veure la procedència social dels seus membres. En aquest cas ens trobem amb una àmplia majoria de samurais de classe baixa o mitjana amb la participació d'uns pocs samurai d'alta graduació. El que els caracteritzava a tots era la pertinença en major o menor grau a la classe samurai. També era característic el fet que la majoria provenien de les zones rurals i no de les ciutats castell. Aquestes zones eren les més perjudicades per les crisis del Bakufu, de manera que no és estrany que aquests samurais reaccionessin contra el govern. A la societat feudal es considerava que els comerciants eren la casta més baixa de la societat, de manera que els samurais rebutjaven sistemàticament el coneixement econòmic i

---

⁸⁰ Nitobe, Inazo. Ibidem. pp. 144-145.

⁸¹ Benesch, Oleg. Ibidem. 207-212.

financer. Això feia que la situació de ruïna econòmica de molts clans samurai fos realment extrema, afegint un ingredient a la tensió del moment. Seguint l'ideal del Bushido de venjar als seus senyors, els legitimistes es van proposar fer caure el Bakufu. El grup dels activistes optaven per l'acció directa, el terrorisme i la rebel·lió fins a les darreres conseqüències.⁸² Mentrestant els polítics intentaven manipular als samurais d'alta graduació per adquirir el control de les polítiques del domini. Els activistes no tenien aquesta possibilitat perquè generalment pertanyien als estaments inferiors dels samurais. És per això que la majoria dels del darrer grup van optar pel terrorisme i l'acció directa per aconseguir els seus objectius.

Però exactament d'on provenia la ideologia legitimista? Una influència clau foren els anomenats Kokugakusha o pensadors nacionals. Uns filòsofs de finals de l'era feudal que reafirmaven la singularitat de la cultura japonesa respecte de les influències xineses. Rebutjaven la major part de la ideologia confuciana perquè la consideraven una influència estrangera i corruptora. El principal punt de la seva ideologia política era que segons ells el govern no podia tenir dos caps (Shogun i emperador). Proposaven que el Shogun havia de desaparèixer per restaurar el poder imperial que emana directament de la deessa sol Amaterasu. Per la mateixa raó reforcen el paper de la religió sintoista que donava més protagonisme a la casa imperial a la vegada que debilitava el Bakufu. L'altra arrel forta del pensament legitimista provenia de l'escola de Mito amb el seu famós lema "taigi meinbun" (Lleialtat i Deure). Bàsicament és la ideologia del Bushido que s'ha treballat a la primera part d'aquest apartat. Aquesta lleialtat entesa en termes feudals s'havia de centrar en reverenciar a l'emperador (fill dels déus) i obligar al Bakufu a acceptar la submissió a l'emperador o desaparèixer com a institució. Molts pensadors com Yoshida Shōin, Ōkubo Toshimichi, Saigō Takaomori o Sakamoto Ryoma van fer nombrosos escrits que van consolidar la base ideològica del moviment.* Aquesta base la van condensar en un lema: Sonnō Jōi "Reverenciar l'emperador, expulsar els bàrbars". El component anticonfucianista dels legitimistes farà que la major part dels samurais agafin algunes idees del moviment però rebutgin el conjunt. Insisteixo amb la importància d'aquest moviment sense el qual és impossible entendre l'Imperialisme i el feixisme Shōwa.

---

⁸² Beasley, William Gerald. Ibidem. pp. 129-156.

* Nota: Aquests líders i ideòlegs, samurai tots, eren anomenats Shishi o "homes d'esperit."

Beato, Felice. *Samurais legitimistes del clan Chosyu durant les Guerres Bonshin*. 1868. "Felice Beato 1833-1909" per JMA, *Los grandes fotografos*. 2017, <http://losgrandesfotografos.blogspot.com/2017/01/felice-beato-felice-beato-corfu-1833-o.html>. Accedit el 10 de juny de 2020.

Els legitimistes "activistes" van fer un intent de cop d'estat l'estiu de 1862. Intent que acabaria amb un fracàs rotund per la negativa dels dàimio a participar-hi. A partir d'aquest moment Saigō Takaomori i Ōkubo Toshimichi lideraran els legitimistes moderats que esdevindran majoria. També serà en aquest punt quan el domini de Chōsū adoptarà una política d'acord amb els ideals legitimistes. L'escalada de violència amb assassinats com el dàimio de Tosa, delegats de Regne Unit i comerciants va portar la situació al límit. Aquesta estratègia també l'adoptarien 70 anys després els líders de moltes societats d'extrema dreta. L'assassinat dels estrangers i líders polítics va ser practicada com una estratègia central del moviment legitimista. Es podria deduir que el tipus de terrorisme que duen a terme les societats d'extrema dreta de les dècades de 1920 i 1930 és una herència directa del legitimisme. El terrorisme és quelcom freqüent en moments de crisi, però l'estratègia de crear associacions d'extremistes conservadors vinculats a la classe militar per lluitar contra el govern assassinant dirigents i estrangers és quelcom molt més concret.⁸³ L'onada terrorista legitimista d'entre 1863 i 1868 comptaria amb incidents com la Marxa sobre Kyoto del 30 de setembre de 1863, l'aixecament de Tajima a la tardor del mateix any, l'aixecament de Mito a l'octubre i el

⁸³ Crowley, James B. "Japanese Army Factionalism in the Early 1930's." *The Journal of Asian Studies*, vol. 21, no. 3, 1962, pp. 309–326. Recuperat de: www.jstor.org/stable/2050676.

de Yamato en el mateix moment que l'anterior. Aquest model consistia en aixecaments de militars amb la lectura d'un manifest, identificació dels enemics de la nació, invocació de l'emperador, presa d'un edifici, etc. El ritual dels aixecaments i cop d'estat legitimistes s'assemblen molt a les accions realitzades per les faccions de l'exèrcit i les societats d'extrema dreta 60 anys més tard, de fet la Marxa sobre Kyoto guarda moltes similituds amb el cop d'estat de "l'Estil Imperial" del 26 de febrer de 1936.⁸⁴

No només hi ha una relació directa entre la ideologia i l'acció política dels dos moviments. Fins i tot els discursos dels legitimistes del segle XIX i els militaristes del segle XX comparteixen el mateix argumentari. Es poden comparar els discursos dels dos moviments per veure fins a quin punt s'assemblen. Beasley rescata el discurs dels legitimistes que es revoltaren a Yamato el 1863 que constitueix un pamflet legitimista de manual.

"En los últimos años, desde la llegada de los bárbaros occidentales, el Emperador se ha concienciado enormemente de la necesidad de salvar la nación de la humillación y la desgracia. Sin embargo los daimyo, a quienes se confía el bienestar de la tierra y las gentes, han actuado como si estuvieran Ciegos y sordos. Olvidando sus obligaciones, los dominios han ido demasiado lejos en su maldad hasta el punto de oponerse a los mandatos imperiales. Peligrosamente el país ha caído más y más en las argucias de los bárbaros, convirtiéndose en un esclavo de esos gusanos occidentales; y aunque es deseo del Emperador realizar peregrinación a Yamato... para encabezar un ejército de castigo, hay algunos que pretenden impedirselo. Abrumados por la indignación, estamos enviando órdenes para reunir fuerzas y salir al encuentro de la comitiva imperial. La Corte es soberana, el Bakufu su [simple] vasallo. Aquéllos que conozcan la verdadera relación entre vasallo y señor deberán unirse a nosotros y a nuestros planes."⁸⁵

Ara podríem comparar el discurs dels legitimistes amb el de la fundació d'una societat d'extrema dreta de 1930, la Societat Sakurakai. Els fragments d'aquest discurs constitueixen una declaració d'intencions i una acusació contra els polítics del moment, dels quals diu:

"han olvidado los principios básicos... descuidan los valores espirituales que son esenciales para la supremacía del pueblo Yamato... El torrente de corrupción política ha llegado al límite... Ahora, la espada venenosa de los degenerados políticos apunta a los militares como quedó claramente demostrado en la controversia sobre los tratados de Londres... Es evidente que la espada de los políticos de partido, que fue utilizada contra

---

⁸⁴ Large, Stephen S. "Nationalist Extremism in Early Shōwa Japan: Inoue Nisshō and the Blood-Pledge Corps Incident 1932." *Modern Asian Studies*, vol. 35, no. 3, 2001. pp. 533-564. Recuperat de: https://www.jstor.org/stable/313180?casa_token=CSba1ziW4DgAAAAA%3AxBTqrlqb6iXs_KKsrivZQk5cV_LHGFekC-tVx75u9-mWauQC9Zzi7cVSkDuZMltKIA2LfbDmAf4bh8Sw7t4QcE1Du_CltrV3KA8aWh3kHwG5ZYHpaEhm&seq=1#metadata_info_tab_contents

⁸⁵ Legitimistes de Yamato, Citat en Beasley 199.

la armada, pronto se usará para reducir el tamaño de nuestro ejército... De ahí que debamos... despertarnos y limpiar las entrañas de nuestros decadentes políticos.”⁸⁶

Com es pot veure malgrat les diferències contextuals els dos discursos segueixen el mateix patró. Una identificació de la corrupció dels polítics i la seva maldat, per culpa de la qual el país està caient en mans de “bàrbars i degenerats.” Com que els polítics atacaven a l'exèrcit que és qui defensa la nació, ataquen la civilització. Els dos pamflets acaben amb una declaració d'intencions de revolta militar i venjança. Realment els dos discursos són tan similars que sense les referències d'època podrien semblar escrits pel mateix grup. Les connexions entre el moviment samurai legitimista i els moviments d'extrema dreta de l'Exèrcit Imperial són evidents. Ho són encara més si tenim en compte que els legitimistes serien els fundadors de l'Exèrcit Imperial. Recordem que a l'inici de l'apartat 3.2 s'explicava que el primer Exèrcit Imperial fou creat el 1866 i estava format exclusivament per samurai legitimistes. El monopoli dels samurais legitimistes de Satsuma i Chôshû en els alts càrrecs de l'exèrcit imperial seria absolut fins a la dècada dels anys 20. El control polític del període va recaure primer en la figura del líder legitimista Ôkubo Toshimichi que va liderar la Restauració. Posteriorment el control de la política i l'exèrcit recaurà sobre un altre líder legitimista: Yamagata Aritomo. És a dir que els legitimistes són els fundadors, els constructors i els ideòlegs de l'Exèrcit Imperial així com de l'estructura política en la qual es va desenvolupar.

Malgrat que sempre es parla breument dels samurais i els legitimistes en les històries de l'Exèrcit Imperial, no he pogut trobar cap estudi acadèmic que relacioni directament els legitimistes amb els militaristes de l'Era Shôwa. Aquest buit acadèmic resulta sorprenent tenint en compte les implicacions del moviment samurai i els seus líders en la construcció de l'Exèrcit Imperial. Encara ho és més si tenim en compte les connexions entre les estratègies terroristes, l'acció política i els discursos d'ambdós moviments. Per tant, seguint el fil obert per Benesch, es pot explorar una nova veta d'investigació sobre l'Exèrcit Imperial japonès. Un camí de la recerca encara inexplorat que pot aportar noves perspectives al voltant de la relació entre els activistes samurai del segle XIX i el militarisme de l'Era Shôwa.

---

⁸⁶ Fragments del discurs fundacional de la Societat Sakurakai, Citat en Hane 246-247.

3.4. Brutalització de l'exèrcit, el regiment com a família i repressió interna

Fins ara s'han analitzat els diferents factors que van contribuir al desenvolupament d'un règim militarista totalitari. Com l'Exèrcit Imperial es va alçar amb un poder gairebé absolut dins el règim i va anar eliminant qualsevol oposició política o social que s'interposés en el seu camí. També s'ha vist com les societats d'extrema dreta nacionalista van aconseguir la veu dominant dins l'estament militar. Uns grups extremistes, que recordem estaven dins l'Exèrcit Imperial des de la seva formació i van beure directament de les fonts més radicals de la ideologia samurai. Aquesta ideologia va tenir una forta penetració dins l'exèrcit a causa de la duresa de les condicions socials i el control militar de l'opinió pública. Tots aquests elements permeten explicar satisfactòriament la militarització de la societat i la seva radicalització. També expliquen el perquè de la potència de l'Exèrcit Imperial així com la seva política expansionista sobre Àsia. Fins ara s'ha analitzat un cicle històric que comença amb les guerres Bonshin de 1866-1868 i acaba amb la derrota del Japó el 1945. El que es vol desenvolupar en aquest darrer apartat és el resultat d'aquest complex procés històric així com una part substancial del mateix. M'agradaria focalitzar aquestes pàgines en les condicions de vida a l'exèrcit que van fer possible l'holocaust perpetrat per les tropes japoneses a Àsia Oriental. En aquest camp originalment es van aplicar anàlisis de caràcter quantitatiu hereves de la tradició de l'Escola econòmica d'Otsuka.⁸⁷ Les xifres per si soles, però resultaven insuficients per explicar satisfactòriament els processos històrics que havien portat l'holocaust asiàtic.

Un breu repàs dels crims de guerra comesos per l'Exèrcit Imperial en els territoris ocupats durant l'expansió de 1936-1945, permeten fer-se la idea de per què es van necessitar mètodes d'anàlisi més qualitatius. Durant l'etapa final de l'expansionisme militar, el Japó va envair: la Xina, Mongòlia, Taiwan, Corea, la Península d'Indoxina, Filipines, Nova Guinea, Indonèsia i la major part de les illes del Sud-est asiàtic. Els principals crims de lesa humanitat es van perpetrar a la Xina, a Corea i a les Filipines.⁸⁸ Segons les estimacions més fiables, el nombre de víctimes de l'holocaust asiàtic se situaria entre els 10 i els 14 milions de morts. Hi ha un vall de xifres considerable, el govern japonès sempre diu que són menys de 14 milions, els governs dels països afectats diuen que són més i sempre hi ha algun tercer en discòrdia. L'estudi demohistòric de Rummel és una font historiogràfica elaborada amb criteris científics i neutral des del punt de vista polític, de manera que el prendrem de referència malgrat les discussions.⁸⁹ Les xifres de morts són esgarrifoses però per si soles no permeten fer-se una idea dels crims de les tropes a Àsia. El crim més habitual comès pels japonesos eren els assassinats i les tortures en massa de presoners de guerra i civils de les zones ocupades. Aquests assassinats podien tenir forma d'afusellaments en massa de civils entre els quals es trobaven dones i nens. Les execucions massives de civils i presoners es feien

---

⁸⁷ Hirota, Isao. *Ibidem*.

⁸⁸ Rees, Laurence. *Ibidem*.

⁸⁹ Rummel, Rudolph J. *Statistics of democide: Genocide and mass murder since 1900*. Vol. 2. LIT Verlag Münster, 1998.

habitualment amb metrallera o fusell i eren sistemàtiques. Moltes vegades es feien amb armes de foc, però moltes altres es realitzaven amb baionetes o espases. Les decapitacions de presoners eren un tret distintiu dels assassinats de dels japonesos. L'altre crim de lesa humanitat que caracteritzava l'holocaust asiàtic eren les violacions. La més recordada és la de Nanjing de 1937 quan entre 200.000 i 300.000 dones van ser violades i assassinades. Les violacions eren indiscriminades i es podien donar tant en menors d'edat com en persones d'edat avançada així com dones embarassades. La violència extrema i l'assassinat solien acompanyar moltes d'aquestes violacions perpetrades pels soldats. Les declaracions d'un oficial japonès donen constància de la brutalitat de les violacions:

“Estaríamos bien si sólo las hubiéramos violado, pero nunca pedí que se detuviera el asunto. Muchas veces les clavábamos con bayonetas o cuchillos, porque los muertos no hablan, quizás si solo las hubiéramos violado las veríamos como mujeres, pero al matarlas, las veíamos como cerdos”⁹⁰.

“Fotografia dels soldats de Kwantung executant xinesos durant l’ocupació de Nanjing.” Fotografia: Anònim Capitán Swing, 1937. <https://capitanswing.com/wp-content/uploads/nanking-e1517850483635.jpg>. Accedit el 10 de juny de 2020.

Per altra banda, desenes de milers de dones coreanes, xineses i del sud-est asiàtic van ser segrestades i obligades a exercir la prostitució en els bordells que l'exèrcit imperial tenia repartits a les zones d'ocupació. Aquestes dones eren conegudes com a dones consort i eren esclaves sexuals a disposició de l'Exèrcit Imperial. L'historiador japonès Yoshiaki Yoshimi⁹¹ ha estat un dels principals historiadors que ha tractat aquesta qüestió. L'exèrcit tenia una xarxa de bordells per satisfer els seus soldats amb dones

⁹⁰ Chang, Iris. *La violación de Nanking: El holocausto olvidado de la Segunda Guerra Mundial*. Capitán Swing Libros, 2017. pp. 49-50.

⁹¹ Yoshiaki, Yoshimi. *Esclavas sexuales: La esclavitud sexual durante el imperio japonés*. Ediciones B, 2010.

forçades majoritàriament des de Corea. Era un sistema completament institucionalitzat i replicat a tot l'Imperi, inclòs el territori insular on les víctimes eren majoritàriament japoneses.

Una altra de les atrocitats atribuïdes a l'Exèrcit Imperial eren els experiments mèdics perpetrats a Manxúria per la Unitat 731. Els metges d'aquesta unitat infringien ferides de guerra als presoners i practicaven les operacions mèdiques militars en ells. També els provocaven les malalties més mortíferes de l'època i experimentaven mètodes i cures amb ells, la majoria de vegades ho feien fins a matar-los. Va ser deplorable, també el tracte que van rebre els presoners de guerra aliats que van caure en mans dels japonesos. Desenes de milers de soldats aliats capturats van ser obligats a treballar com a esclaus en els ferrocarrils i les grans infraestructures imperials. Molts d'ells van patir malnutrició, tota mena de malalties i humiliacions. Molts van ser executats per cometre mínimes faltes de disciplina. El treball esclau en aquests camps i les penoses condicions de vida feien que la taxa de mortalitat rondés el 27% en molts camps.⁹² Molts aliats van ser empresonats massivament a Filipines i se'ls va traslladar 101 km a peu fins al camp de presoners. Durant el camí es van produir matances i tota mena d'abusos, aquest fet es coneix amb el nom de la Marxa de la mort sobre Bataan. Tot això no implica que tots els soldats de l'Exèrcit Imperial es comportessin així, de fet hi ha nombrosos exemples de bones praxis en el camp de batalla. Generalment eren les unitats més antigues i de manera molt particular les vinculades a "l'Estil Imperial" les que cometien les atrocitats descrites. Alguns (pocs) coronels, sergents i oficials es preocupaven pel benestar dels seus homes i els civils de les zones ocupades. N'hi va haver que van evitar que els seus homes cometessin atrocitats, també alguns van protestar formalment al Quartel General de l'Exèrcit Imperial pel tracte que estaven rebent els civils i els presoners.⁹³ Però en general aquests homes van ser degradats i eren molt minoritaris dins l'exèrcit.

A la llum dels fets, queda clar que les metodologies quantitatives no permeten donar una interpretació de les causes de l'holocaust. Per això la majoria d'acadèmics que s'han apropiat a la qüestió ho han fet des de la història oral, la microhistòria i l'antropologia històrica. Els estudis històrics que es tracten en aquest últim apartat tenen un fort component qualitatiu i una metodologia basada en bona part en fonts testimonials. De fet incorpore una obra purament testimonial en aquest apartat, la de Shigeru Mizuki. El mangaka va formar part de les tropes japoneses destacades a Guadalcanal i explica amb cruesa i sinceritat com era la vida a l'Exèrcit Imperial japonès. La seva capacitat d'explicar com es pensava en aquella època, com es vivia sense amagar les vergonyes, converteixen a Mizuki en el Primo Levi japonès.⁹⁴ La resta d'obres tractades en aquest apartat com *Némesis* de Max Hastings, *El Holocausto Asiático* de Laurence Rees, *Esclavas Sexuales* de Yoshiaki Yoshimi i d'altres incorporen el testimoni com la columna vertebral dels seus estudis. Els problemes metodològics del testimoni són coneguts i evidents. La memòria no té la fiabilitat d'un document d'època i es deforma amb el pas

---

⁹² Hastings, Max. *Ibidem*. pp. 470-501.

⁹³ *Ibidem*. Pp. 93-95.

⁹⁴ Costa, Analía S. "Memorias de la Segunda Guerra Mundial en el manga." *Revista de Filología Románica*, vol. 33, 2016. pp. 53-60. Nota: l'ULR està a la bibliografia final, donada la seva llargada (ocupa un quart de pàgina) entorpiria la lectura.

dels anys. No tothom està disposat a parlar i sovint hi ha contradiccions importants en els relats. Però precisament el testimoni arriba allà on les metodologies més quantitatives no ho fan. Perquè el testimoni és algú que va viure aquells fets i per tant algú que en algun moment ha tingut els esquemes mentals de la societat analitzada. Podríem dir que aquí es busca una "història a peu de regiment." Ja per acabar en aquest apartat prefereixo deixar que siguin els actors de l'època qui parlin amb extensió en comptes dels historiadors. Segurament és la millor manera d'aproximar-se a aquesta realitat.

3.4.1. Deshumanització de l'enemic

El llibre *El holocausto asiático* comença amb una reflexió al voltant del desigual comportament de les tropes nipones a la guerra russo-japonesa i a la invasió de la Xina del 1936-1945. El tracte que van rebre els presoners alemanys i russos durant el conflicte russo-japonès i la primera guerra mundial va ser molt bo. Tenien llibertat de moviment dins el camp, bona alimentació, bona salut, cervesa, i temps lliure. L'historiador i els testimonis citats conclouen que el captiveri va ser com "unes divertides maniobres de cap de setmana."⁹⁵ Què havia canviat dins l'Exèrcit Imperial entre aquest tracte exemplar i el genocidi que es va produir 23 anys després a Nanjing?

Un primer element seria la deshumanització de l'enemic. Durant la guerra russo-japonesa i la Primera Guerra Mundial els japonesos consideraven els combatents europeus i russos com humans i actuaven en conseqüència.⁹⁶ No obstant això, com s'ha vist en l'apartat 3.3.1. durant els anys 20 i 30 els discursos de superioritat racial es van fer dominants a l'educació, de manera que la percepció de l'enemic va canviar. L'arribada dels militars al poder total dins l'estat, es va produir paral·lelament amb l'eclosió de les societats d'extrema dreta nacionalista. Aquesta coincidència faria que el discurs d'aquests grups fos dominant, especialment en els alts comandaments de l'Exèrcit Imperial. Com s'ha vist en l'apartat anterior, aquestes organitzacions proclamaven la superioritat de la raça Yamato i la violència militar contra qualsevol tipus d'oposició política. Com que l'emperador era fill dels déus i els japonesos fills de l'emperador, la raça Yamato era l'única divina segons aquest discurs. Segons això, els occidentals només eren superiors en l'àmbit militar i científic, per això s'havien imposat sobre la resta de cultures a base de canonades. Però per tota la resta eren considerats uns bàrbars incivilitzats.

Tradicionalment els filòsofs nacionalistes japonesos havien considerat que la Xina era una cultura superior o igual a la japonesa, una cosa similar a la Grècia Clàssica per Europa. Aquest discurs va anar canviant durant els governs militaristes, de cara al públic es feia gala d'un discurs de germanor amb els xinesos. Aquest discurs argumentava que els japonesos havien d'alliberar Àsia Oriental del jou occidental amb la creació de la

---

⁹⁵ Rees, Laurence. Ibidem. p. 18.

⁹⁶ Matsunuma, Miho. "Les Soldats du Mikado sur le front ouest? La réaction du Japon face aux appels de ses alliés européens en 1914-1915." *Guerres mondiales et conflits contemporains*. 4, 2014. pp. 81-92. Recuperat de: <https://www.cairn.info/revue-guerres-mondiales-et-conflits-contemporains-2014-4-page-81.htm>

“Gran Esfera de prosperitat d’Àsia Oriental”.⁹⁷ Ara bé a l’Exèrcit Imperial la retòrica era força diferent. Potser seria millor llegir de la boca d’un militar de l’època quina idea es tenia dels xinesos a l’exèrcit japonès:

“Llamábamos a los chinos “*Chancorro*” – cuenta Yoshio Tshuchiya, miembro del Kempeitai, la tristemente célebre policía secreta japonesa-. “Chancorro” se usaba para referirse a aquello que estaba por debajo de los humanos, como los insectos o los animales. Mientras que los japoneses son una raza superior, que existe desde hace 2.600 años, los chinos eran una raza inferior. Los chinos no pertenecían a la raza humana. Esa era nuestra opinión.”⁹⁸

El discurs racial cultivat dins l’Exèrcit Imperial se centrava més a enaltir la mateixa raça que no en definir la inferioritat de les altres. El que havia canviat des de la primera guerra mundial és que ara els japonesos es consideraven a si mateixos com l’única raça divina i a tota la resta com a inferiors. Els xinesos eren “Chancorro” i els occidentals eren “bàrbars” segons el discurs dominant. Amb la violència dels discursos dels oficials i especialment d’aquells vinculats directament amb la facció “Estil Imperial” s’educava als soldats per anar contra tot allò que no fos japonès. El testimoni de l’oficial Masaichi Kikuchi, entrevistat per Hastings confirma el que deia el membre de la Kempeitai unes línies més amunt.

“Crecimos en un mundo en el que todo lo que no fuera japonés se consideraba un enemigo: los chinos, los británicos, los estadounidenses. Se nos educaba para considerarlos seres malvados, demoníacos, como bestias [...]”⁹⁹

La deshumanització de l’enemic és un element clau en qualsevol guerra, més encara si és una en la qual els exterminis juguen un paper important. És difícil, si no impossible fer que soldats rasos duguin a terme genocidis o crims de lesa humanitat si consideren com a humanes a les seves víctimes. Si s’educa durant la formació a una persona perquè cregui que els que no formen part de la seva nació són com animals és bastant probable que s’ho acabi creient. Com s’ha explicat en l’apartat anterior, la totalitat de l’educació estava dominada pels militars. D’aquesta manera els discursos de lleialtat imperial, superioritat racial i deshumanització de l’enemic esdevenen dominants dins l’Exèrcit Imperial a partir de l’educació. Així la generació de joves japonesos que van lluitar a la guerra d’Àsia-Pacífic havia rebut un adoctrinament militarista des que van néixer i durant tota la seva vida. Els seus esquemes mentals havien estat modelats pels oficials militaristes de manera que era complicat que algú pogués pensar fora d’aquests esquemes. Ara bé, hi ha una distància important entre creure que un ésser humà és com un insecte i matar-lo a sang freda com a tal. La semblança és evident i era necessari quelcom més que un discurs perquè els soldats actuessin de la manera que ho van fer. Aquí és on entra en escena l’entrenament militar especial.

---

⁹⁷ Sakai, Tetsuya. "La concepción del orden mundial en el Japón de la entreguerra." *Istor*. no. 21, 2005. pp. 51-67. Recuperat de: http://www.istor.cide.edu/archivos/num_21/dossier3.pdf

⁹⁸ Rees, Laurence. *Ibidem*. p.37.

⁹⁹ Hastings, Max. *Ibidem*. p. 63.

Per posar en pràctica aquesta idea de la deshumanització de l'enemic els oficials van entrenar els soldats perquè tractessin els xinesos com si fossin animals. Aprofitant l'adoctrinament anterior els oficials de l'Exèrcit Imperial, especialment els de Kwantung, van entrenar als soldats perquè matessin a qualsevol enemic sense vacil·lacions. Per fer-ho es lligava a civils xinesos o d'altres orígens en arbres, parets o qualsevol lloc i s'obligava els soldats a afusellar-los o a matar-los carregant amb baionetes. Així, els soldats van executar centenars de milers de persones al llarg d'Àsia Oriental. Un testimoni que va participar en aquests entrenaments militars relata com funcionava l'estratègia d'adoctrinament.

"[...] En un extremo del campo había un foso y junto a él, una montaña de cuerpos. En el otro extremo, atados a los árboles, un grupo de chinos. "No teníamos la menor idea de lo que estaba sucediendo - relata Kondo- Y entonces el jefe dijo: "Vais a entrenaros con las bayonetas". Calamos las bayonetas y, por parejas, nos lanzamos a la carga y los empalamos. Cuando comprendí que estábamos matándolos, que estábamos apuñalando a seres humanos, me eché a temblar. Fui el séptimo o el octavo en hacerlo. Cuando me dieron la orden, me puse a correr y lo empalé, y la bayoneta penetró suavemente en el cuerpo. Así fue como descubrí lo fácil que es clavar una bayoneta en un cuerpo humano. Lo aprendimos con nuestras propias manos. Y después de hacerlo, todo se volvió más fácil. Dejé de pensar en la persona a la que mataba."¹⁰⁰

Aquests testimonis són generalitzats en els soldats que van participar en l'ocupació xinesa i molt especialment en aquells que van servir sota el comandament de l'Exèrcit de Kwantung. Amb l'adoctrinament i els entrenaments executant xinesos els soldats japonesos es convertien en autèntiques màquines de matar. L'objectiu d'aquests entrenaments no era alta que endurir les ànimes dels soldats perquè, arribat el moment matessin a qui fes falta sense vacil·lacions. La pressió del grup i l'ambient de mort constant empenyien els soldats a dur a terme les execucions. Aquestes podien ser els esmentats entrenaments amb baionetes, afusellaments massius, o execucions massives amb espases i armes blanques. Ara bé aquest testimoni i molts d'altres recollits en els llibres de Hastings, Rees i Yoshimi afirmen ser relativament conscients que estaven matant a éssers humans. És legítim doncs, des d'un punt de vista acadèmic i humà, preguntar-se per què no es desobeïen les ordres en cap circumstància? No hi ha ni un sol dels testimonis que desobeís les ordres en el llibre de Rees ni en el de Hastings. En aquest cas potser és el testimoni del cèlebre mangaka Shigeru Mizuki ens donarà algunes claus de la qüestió.

---

¹⁰⁰ Rees, Laurence. Ibidem. pp. 38-39.

3.4.2. Repressió interna, el regiment com a família brutal

Per aconseguir tal grau d'obediència i lleialtat dins l'Exèrcit Imperial com perquè ningú qüestionés cap ordre fos violar, matar o fins i tot morir es necessitava una disciplina fèrria. Per aconseguir-la se sotmetia als soldats a tortures i càstigs corporals diàriament. Qualsevol mínim error que es pogués cometre era castigat amb una pallissa i normalment no era necessari haver fet res per ser agredit. Qui propinava aquestes agressions sempre eren els oficials i els veterans, qui tenien el poder en la vida quotidiana de l'exèrcit. Segons el testimoni de Shigeru Mizuki a la seva *Autobiografía*:

“No obstante, donde se vivía verdaderamente la guerra era en el pelotón. Una decena de hombres sometidos a un sargento cuyo subalterno era un cabo o “veterano”. El cabo se hacía llamar “Dios” y su unico fin era maltratar a los novatos. Les hacía lavar sus calcetines o incluso sus calzoncillos. En mi pelotón nunca entraron soldados nuevos, así que yo fui el eterno novato. Todos los días tuv[e] que sufrir las injusticias del señor veterano. Todavía hoy sigo teniendo pesadillas de esa época. No hay en el mundo nada más humillante y angustiante que aquello.”¹⁰¹

El sistema de pallisses era sistemàtic a tots els exèrcits japonesos. En aquest aspecte no hi havia diferències entre terra i marina així com entre l'Exèrcit de Kwantung i els exèrcits del sud-est asiàtic en els quals va servir el mangaka. El sistema estava perfectament dissenyat perquè no hi hagués desercions ni resistències a qualsevol mena d'ordre o autoritat. Mizuki ho relata en aquest altre passatge:

“Después supe que para evitar deserciones iban aplicando el maltrato gradualmente. Tal como auguró el veterano, “lo bueno” no tardó en empezar. Y encima yo era el que acabava recibiendo más golpes. Parte de la culpa estaba en mi “cara de palo.” Por mucho que me pegaran me quedaba como si nada... y me seguian pegando [dibuixos de les pallisses]. Una vez pisé sin querer una hoja de periódico en la que había una foto del generalísimo emperador sobre un caballo blanco. Según las normas..., Tendría que haber metido la foto en la “caja de honorables imágenes” pero no me había dado cuenta. Me tacharon entonces de desleal. –Lo siento (Mizuki). –¿Crees que con eso es suficiente? (cap) Trae el fusil. ¡¡Está lleno de polvo!! ¡Oh! Y está oxidado. ¿¡Cómo te atreves a dejar que se oxide un arma recibida por gracia del emperador!? ¡Eres la vergüenza del Ejército Imperial! [dibuixos d'una altra pallissa brutal].”¹⁰²

La fèrria disciplina imposada a base de brutals pallisses als soldats s'aplicava de forma general en les tropes. Segons molts testimonis de soldats, quan els oficials es cansaven d'apallissar-los els posaven per parelles i els feien bufetejar-se entre ells i si algú no picava prou fort, l'oficial l'apallissava encara més.¹⁰³ Les pallisses les feien també amb bastons de bambú, amb el taló de les botes dels oficials, o els punys. Era impossible

---

¹⁰¹ Mizuki, Shigeru. *Ibidem*. pp. 116-117.

¹⁰² *Ibidem*. Pp. 154-157.

¹⁰³ Rees, Laurence. *Ibidem*. Pp. 32-35.

escapar del maltractament corporal perquè a l'Exèrcit Imperial la responsabilitat era sempre col·lectiva. Si algú cometia un error, tot el batalló era castigat en conseqüència. Com que es castigava qualsevol cosa per mínima que fos, cada dia els soldats rasos rebien pallisses. La resposta a qualsevol pregunta o qüestionament de les ordres era una pallissa brutal. Al cap d'uns mesos d'aquesta instrucció els soldats acataven qualsevol ordre, fos quina fos i sense pensar.¹⁰⁴ Com veurem al final d'aquest apartat fins i tot havien d'acatar l'ordre de morir, cosa que contra qualsevol aparença era molt habitual. Les conseqüències d'aquestes pallisses sovint podien ser fatals pels soldats, especialment pels del front del sud. Les conseqüències de la brutalitat dels oficials feia que en alguns casos extrems els soldats s'infectessin d'alguna malaltia tropical i morissin. També n'hi havia molts que decidien suïcidar-se abans que continuar vivint en aquelles condicions. Alguns se suïcidaven juntament amb les prostitutes coreanes captives, de fet molts testimonis d'aquestes dones afirmen que molts soldats japonesos els demanaven per suïcidar-se junts.¹⁰⁵

A aquesta fèrria disciplina s'hi afegia un gran condicionament social dissenyat pels alts comandaments de l'Exèrcit Imperial. El Japó és encara avui dia una societat col·lectivista en la qual el benestar del conjunt passa per sobre de l'interès individual. Els japonesos creuen fermament que la comunitat de persones ha de viure en harmonia per aconseguir la felicitat. Aquesta característica cultural, que en circumstàncies normals seria benèfica, va ser aprofitada pels oficials de l'Exèrcit per condicionar els seus soldats. Els soldats de cada regiment (recordem unitat de 4.000 soldats formada per 4 destacaments) eren de la mateixa zona del Japó. D'aquesta manera segur que a l'exèrcit els soldats conviuriem amb amics, coneguts, familiars,... Si algú desobeïa les ordres podia ser expulsat de l'exèrcit, degradat, acusat de deslleial, o en el pitjor dels casos acusat de traïdor. Com que els soldats estaven rodejats de coneguts les notícies de qualsevol acusació greu haurien arribat a orelles dels familiars i el seu entorn. D'aquesta manera la família d'un soldat desertor, insubordinat o traïdor era deshonorada i conseqüentment podia perdre el seu lloc dins la comunitat. En una societat col·lectivista en la qual es respirava un ambient militarista radical, la deshonra es podia traduir en tota mena de penúries. Això era un condicionament molt fort per a qualsevol soldat, ja que les conseqüències dels seus actes afectaven primer a tot al conjunt del batalló i després a la seva família del Japó. Això sumat a la fèrria disciplina feia pràcticament impensable la desobediència, fins i tot si l'ordre era morir. Els soldats sovint acataven aquesta ordre perquè en cas de no fer-ho condicionarien de manera molt perjudicial la vida dels seus éssers estimats. Al final del volum dos de la *Autobiografia* de Mizuki aquest descobreix amb sorpresa que bastants amics i coneguts formen part del mateix regiment, el testimoni confirma novament els estudis històrics. Segons el codi militar el regiment era una família en la qual el sergent és el pare estricte i el sotsoficial la mare afectuosa.

---

¹⁰⁴ Hastings, Max. *Ibidem*. pp. 81-95.

¹⁰⁵ Yoshiaki, Yoshimi. *Ibidem*.

Aquesta freda família estava regida per la disciplina a base de pallisses i humiliacions per part d'aquest "pare estricte" perquè això "els espavilava".¹⁰⁶

Les terribles condicions de vida de l'exèrcit afegien una altra dificultat a la vida dels soldats. A mesura que avançava la guerra es necessitaven cada vegada més soldats i va arribar un punt (mitjans 1938) en el qual tots els joves en condicions físiques òptimes ja havien estat reclutats. Per això els alts comandaments van començar a reclutar tota mena de soldats, alguns en males condicions físiques o problemes mentals. La major part dels que presentaven problemes físics ho feia per la desnutrició causada per les males condicions socials en les que vivia la major part de la població. Els brots de tuberculosi havien fet estralls entre la població obrera i rural de manera que molta gent no estava en condicions d'anar a la guerra. La falta de planificació de les rutes de subministraments i la precarietat de la marina va fer que les rutes patissin molt. En part ho feien per la manca de logística, en part per culpa dels atacs aliats i en part pel deplorable estat en el qual es trobava la flota japonesa. Molts vaixells de la flota havien lluitat en guerres de finals del segle XIX i no estaven en condicions de ser utilitzats. Això provocaria que 358.000 soldats japonesos morissin en naufragis,¹⁰⁷ conseqüentment les rutes d'abastiment fallaven i això comportava fam. Malgrat tot, en aquests vaixells es transportaven milers d'homes apilats en una espècie de lleixes que servien de lliteres, Mizuki recorda en aquest passatge l'estat dels vaixells.

"Al día siguiente fuimos de Ngatpan a puerto de Koror bajo un sol abrasador. Ahí había atracados cinco o seis barcos, cochambrosos como nunca había visto. Ciertas partes del puente se desprendían con las manos. Era inaudito. –(Mizuki) Oigan, ¿Es normal que al tocar uno de los costados se haya desprendido este trozo de hierro? –(Mariners) Ja, ja, ja, ja. Soldado, lo que es un misterio es cómo este barco se mantiene a flote. –(Mizuki) ¿Qué quiere decir? (Mariners) –En la guerra ruso-japonesa este navío fue el primero en avistar las fuerzas rusas y enviar la señal de alarma. Se trata del Shinano Maru. –(Mizuki) ¿Todavía existe el Shinano Maru? –(Mariners) Ja, ja, ja. Bastaría que un torpedo pasase cerca para que se hunda este barco."¹⁰⁸

La desnutrició va ser un dels grans mals dins l'exèrcit. La mitjana de pes de les tropes era de 60 kg en començar la guerra i va arribar a ser entre 54 i 52 kg l'any 1944, tot i que en algunes unitats s'havia arribat a aquesta situació ja a l'any 1940. La falta de mecanització obligava els soldats a carregar tot el pes del material a l'esquena. De mitjana els soldats portaven entre 25 i 30 kg suplementaris cosa que suposava la meitat de la seva massa corporal. Hi ha casos d'unitats que portaven 54 kg a l'esquena per persona, cosa que equivalia al total del seu pes. Les condicions van seguir empitjorant. Els soldats japonesos a dures penes tenien material i en general les botes s'acabaven

---

¹⁰⁶ Drea, Edward J. "In the army barracks of Imperial Japan." *Armed Forces & Society*, vol. 15, no. 3, 1989. pp. 329-348. Recuperat de: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0095327X8901500301>.

¹⁰⁷ Yoshida, Yutaka. "Les champs de bataille et les soldats de la guerre du Pacifique en Asie." *Guerres mondiales et conflits contemporains*, 1, 2013. pp. 49-74. Recuperat de: <https://www.cairn.info/revue-guerres-mondiales-et-conflits-contemporains-2013-1-page-49.htm>

¹⁰⁸ Mizuki, Shigeru. *Autobiografía libro 3*. Sillón Orejero, Astiberri, 2003. pp. 14-15.

fent malbé i obrint-se. Això era perillós perquè provocava moltes malalties i infeccions. Era molt habitual que no es reposessin les botes i uniformes destrossats fins al cap de molt temps. Hi ha unitats que van fer milers de quilòmetres a peu amb les mateixes botes i uniformes, entre selves i boscos.¹⁰⁹

Tot això ens porta al tema de les violacions massives i la brutalitat de les tropes japoneses amb els civils. El sistema de pallisses, tortures, el regiment com a família, la duresa de les condicions de vida i l'entrenament brutal feien que els soldats fossin obedients i disciplinats. La disciplina imposada a base de pallisses i coaccions portava fins al límit l'estat psíquic dels soldats, que a la vegada havien estat instruïts per ser màquines de matar. Ara bé, què passava quan els comandaments afluixaven les cadenes de la disciplina després de guanyar una batalla o ocupar una ciutat? Probablement la resposta a aquesta pregunta la trobaríem a Nanjing, escenari d'una violació en massa en la qual gairebé totes les víctimes van ser assassinades. Recordem que s'havia educat als soldats per considerar els seus enemics com a inhumans i que les dones al Japó tenien un estatus prou baix perquè motes formessin part dels milers de prostíbuls del país. La majoria dels soldats no consideraven humanes les dones xineses, coreanes o vietnamites que violaven i mataven. D'aquesta manera per la majoria la violació era una manera de canalitzar l'enorme violència rebuda cap a l'exterior. Un soldat japonès explica com el fet de no tenir cap sistema moral feia les violacions fossin vistes com quelcom normal.

“Lo correcto era lo que se nos ordenava hacer. Desobedecer estaba mal. No había ninguna moral absoluta con que contrastar eso... Para un soldado ordinario, la violación era uno de los pocos placeres que podía permitirse en una vida incómoda y llena de penurias en la que se podía aspirar cosechar muy pocas ganancias de la guerra”¹¹⁰

Tot això formava part de l'estratègia dels comandaments per terroritzar l'enemic, ja que era fonamental pel tipus de guerra curta que volien dur a terme. Després de Nanjing els generals de l'Exèrcit Imperial es van adonar que els oficials, bona part dels comandants i els soldats eren incontrolables. Per aquesta raó van intentar substituir les tropes destacades a la Xina per nous reclutes entre 1937 i 1941. Però com que no van canviar la instrucció militar i els comandaments militars es van mantenir gairebé intactes el resultat va ser el mateix.¹¹¹ És important tenir en compte també que la major part dels crims els duïen a terme els soldats veterans i els oficials. La raó, fanatisme a part, ens la dona l'oficial. “Los novatos estaban demasiado cansados para violarlas –narra Kondo-. Se cebaban tanto con los novatos, los obligaban a cargar con los más pesados y el resto de soldados nos maltrataban de tal modo que nunca tuve tiempo de pensar en mujeres.” El mateix testimoni explica que el dia que el van començar a considerar prou veterà el van convidar a participar en una violació col·lectiva. “Era mi tercer año como soldado, y uno de los soldados que llevaba cuatro años en el ejército me llamó y me dijo:

---

¹⁰⁹ Yoshida, Yutaka. Ibidem.

¹¹⁰ Hastings, Max. Ibidem. pp. 88.

¹¹¹ Yoshida, Yutaka. Ibidem.

“Kondo, viólala”. No podias negarte”¹¹² Aquest testimoni concorda amb el de Mizuki i centenars d’altres. En algun moment el cap els podia donar l’ordre de violar una dona o en el cas de Mizuki a anar al bordell. Desobeir aquestes ordres tenia les mateixes conseqüències que desobeir-ne qualsevol altre; pallisses sistemàtiques i tortures.

En el tema dels personers de guerra hi havia encara una altra variable sobre l’estigma racial i l’enemistat, el Bushido. Segons el codi del guerrer modificat pels militaristes la rendició era absolutament immoral, per la qual cosa tots els soldats enemics que es rendien eren vistos com a autèntica escòria. A més els soldats japonesos estaven obligats a lluitar fins a la mort i en molts casos se’ls ordenava morir. Per tant el ressentiment que devia provocar el fet que els soldats enemics s’entreguessin fàcilment devia ser molt gran. És precisament al voltant d’aquesta última qüestió que m’agradaria concloure el treball, la guerra suïcida.

3.4.3. Operació Mort

Una de les característiques que van impressionar més els aliats i l’opinió pública internacional dels soldats japonesos era la guerra suïcida. La part més famosa d’aquesta guerra correspon als atacs suïcides dels anomenats Kamikaze (lit. Vent diví), uns pilots que emplenaven els seus avions d’explosius i es llançaven contra l’enemic. Van ser utilitzats a l’atac de Pearl Harbour i altres batalles navals però el seu ús com a estratègia de combat regular i massiva es va generalitzar a partir de l’octubre del 1944. Més de 5.000 pilots van participar d’aquell tipus d’operacions suïcides dels quals gairebé cap va tornar amb vida. Aquesta estratègia no tenia cap sentit des del punt de vista logístic, tècnic o militar, ja que els costos en recursos dels avions, els explosius i la formació dels pilots eren infinitament superiors utilitzant-los d’aquesta manera que en un combat convencional. Però això no importava als alts comandaments que estaven cegats pel fanatisme militar de les faccions, el Bushido i l’esperit de Yamato. Els soldats havien de morir per la pàtria. Abans de llançar-se, els pilots kamikaze havien de deixar escrit un poema i unes últimes voluntats. Aquests materials s’utilitzaven per a l’educació dels civils i els soldats per encoratjar-los a lluitar fins a la mort. Un Kamikaze supervivent explica que:

“Em van dir d’escriure les meves darreres voluntats per ensenyar-les en una sala d’exposició per l’educació. Evidentment nosaltres no podíem dir el què pensàvem realment.”¹¹³

A l’hora de realitzar aquestes operacions suïcides els caps, sergents i altres oficials “convidaven” als seus pilots a participar-hi. Ja s’ha vist en els apartats anteriors a quines coaccions estaven sotmesos els soldats japonesos, de manera que aquesta “invitació” en realitat era una ordre encoberta. Els qui s’haguessin negat a participar en aquests

---

¹¹² Rees, Laurence. Ibidem. pp. 52-53.

¹¹³ Pionce, Mary. “Les missions suicides des «forces d’attaque spéciales» dits kamikaze: débats d’historiens et mentalités de l’époque”. *Études sur la mort*, n° 130, 2006. Pp. 9-20. Traducció pròpia.

operatius haurien pogut condemnar a la seva família a la deshonra amb tot el que això comportava. Com veurem a continuació hi havia un altre tipus d'operatius suïcides, molt més comuns en els quals la negació a participar comportava la pena capital. Tenint en compte això és evident que els Kamikazes estaven sotmesos a enormes coaccions per realitzar aquestes operacions militars. Els comandaments japonesos es negaven en rodó a acceptar la lògica de la rendició i a causa d'això les unitats japoneses havien de lluitar fins al final. Aquesta va ser una arma molt poderosa en mans de la cúpula militar. Que va fer possible que les tropes aguantessin molt més del que seria lògic tenint en compte la seva inferioritat en termes materials i tecnològics. Aquesta lògica de la no rendició la pregonaven els més alts comandaments com el primer ministre i ministre de la guerra Hideki Tôjo:

“Para evitar ser una vergüenza, un hombre tiene que ser fuerte. Siempre debe tener presente el honor de su familia y de su comunidad, y luchar para justificar la fe que estos tienen en él. No debe sobrevivir a la vergüenza, sino morir para no dejar rastro de la ignominia tras de sí”¹¹⁴ A la pàgina següent Hastings cita un altre testimoni d'un presoner de guerra japonès que a 1944 que afirmava: “Todas las unidades se consideran ahora unidades suicidas.”

Malgrat que les missions Kamikaze són molt conegudes popularment pel seu component més espectacular i mediàtic hi havia un tipus d'operatiu suïcida molt més habitual. A les anomenades Gyokusai (literalment: atacar fins a morir amb dignitat) s'obligava a unitats senceres de soldats a realitzar càrregues suïcides en les quals havia de morir fins a l'últim home. Aquestes tàctiques van comportar la mort de desenes de milers de soldats japonesos durant la guerra i es van fer principalment durant els tres últims anys del conflicte. Els oficials normalment extremament fanatitzats per les idees del Bushido Imperial i les societats d'Extrema dreta militarista obligaven els seus homes a avançar fins a morir en aquestes operacions. En aquest cas la decisió de morir la diuen a terme els oficials en exclusiva arrossegant amb ells a tots els seus homes. Negar-se a participar en una operació d'aquest tipus implicava la sentència de mort de manera que als soldats no els quedava altra que acatar l'ordre. La immensa majoria no volien morir d'aquella manera. Ho feien obligats pels seus oficials fanatitzats de manera extrema. En un inici aquesta tàctica suïcida va resultar relativament efectiva per trencar les línies enemigues. Però igual que en el cas dels Kamikazes els aliats van aprendre a defensar-se d'aquests atacs. La major part d'aquestes operacions no tenien cap sentit estratègic ni militar. Simplement guiats per la moral suïcida imposada en els comandaments de l'Exèrcit Imperial, els oficials decidien llançar els seus homes a la mort. Gairebé sempre sobrevivia algú a aquestes operacions però la gran majoria moria durant l'assalt. Shigeru Mizuki fou un supervivent d'una d'aquestes operacions mort realitzades a la selva de Papua Nova Guïna. En va deixar testimoni en el seu manga *Operación Muerte* en el que explica la manera com els comandaments menyspreaven la vida dels seus homes. A

---

¹¹⁴ Hideki Tojo, Citat en Hastings 90.

l'epíleg explica així per què hi va haver supervivents a la seva unitat. També com els soldats eren forçats a realitzar aquests atacs:

“En el ejército se decía que tanto los soldados como los calcetines eran artículos de usar y tirar. Es decir, no éramos mejor considerados que los gatos. Pero a la hora de enfrentarnos a la muerte, en el fondo seguíamos siendo humanos. Como dice el proverbio, “hasta el más minúsculo insecto posee un alma”. De la misma manera, si no existe un consentimiento tácito de todos los soldados, pienso que no es posible llevar a cabo con éxito una operación muerte solamente a base de órdenes”¹¹⁵

Shigeru, Mizuki. *Autobiografía vol. 2. Imatge de les brutals pallisses que rebien diàriament els soldats.* 2006. pp. 154-155.

El seu testimoni mostra totes les fases de la brutal instrucció i la degradació de la situació fins que els donen l'ordre de morir. El procediment començava amb anunciar la “Gyokusai” a tota la tropa, formar a tothom, invocar l'emperador i dir que l'ordre es feia en nom seu. Durant la nit anterior a l'atac es feia una festa amb els soldats. A aquells qui estaven massa malalts o ferits per continuar se'ls donava una granada i se'ls ordenava immolar-se. Als soldats se'ls ensenyava durant tota la instrucció que els seus cossos no els pertanyien sinó que pertanyien a l'emperador. El cert és que l'emperador no va ordenar mai aquestes operacions sinó que van ser els oficials, qui seguint l'anomenada

¹¹⁵ Mizuki, Shigeru. *Operación Muerte.* Sillón Orejero, Astiberri, 2010. p. 364.

“gekojujo” o “iniciativa des de baix” les promovien. Mizuki recorda en aquest passatge com un oficial li dir que era un ésser insignificant i que pertanyia a l'emperador.

“(oficial) -Incluso una basura como tú... Es hijo...- Al pronunciar el nombre del emperador teníamos que estar firmes. -(oficial) ...Del emperador.- (Mizuki) Sí, Señor.- (oficial) Tu cuerpo no te pertenece. - (Mizuki) Lo sé, señor. Pertenece al emperador.”¹¹⁶

En un passatge del manga *Operación Muerte*, que com s'ha explicat va causar un gran impacte acadèmic, Mizuki reproduceix una conversa entre dos oficials en la qual es reflecteix el grau de fanatisme de molts militars. Eren els dos caps de la seva unitat i el de més alt rang està convençut que han d'executar l'operació mort mentre que l'altre l'intenta dissuadir. En exposar-se els arguments queda absolutament clar que aquestes tàctiques no seguien cap mena de lògica militar ni estratègica:

“(Comandant) – El enemigo ha atacado nuestra retaguardia y se ha apoderado del suministro de agua. Estamos totalmente rodeados. La única y mejor opción que nos queda es ejecutar el “Gyokusai”, la operación muerte. - (Tinent) ¡¡La operación Muerte!! -(Comandant) Sí, como hicieran antaño las huestes de Dainanko, nos enfrentaremos al enemigo... Hasta morir. - (Tinent) Pero, señor, con nuestra fuerza militar será imposible vencerlos... Por mucho que los hostiguemos con un ataque suicida. Es una idea totalmente absurda.- (Comandant)- Hay que defender Rabaul... Aunque sea por uno o dos días más. Eso también es defender nuestra patria. -(Tinent) – Existen otros medios de defender Rabaul durante un mes o incluso medio año. -(Comandant)- Otra vez con tu idea de hacer guerrillas en la montaña? Si abandonamos esta posición... No tendremos la suficiente fortaleza de espíritu para enfrentarnos a un ejército superior. ¿qué pasará después de vivir una semana, un mes en la selva? Nuestros hombres caerán víctimas de la malaria. ¡Me niego a morir de una manera tan miserable! Aprovechemos que aún nos queda espíritu... Para ejecutar la operación muerte y morir todos de una manera digna.- (Tinent) –Con eso no seremos capaces de infringir ningún daño al enemigo. – (Comandant) ¿Es que no estás dispuesto a morir conmigo?- (Tinent) –Sabe de sobra que los cien mil soldados y oficiales de Rabaul viven con todas las comodidades [...] ¿De verdad es necesario defender a toda costa este recóndito altiplano? Eso sí que es un chiste.- (Comandant) -¡Capitán mide tus palabras! Su excelencia el general nos ha encomendado la defensa de este lugar. Tu deber es callarte y morir conmigo.”¹¹⁷

---

¹¹⁶ Mizuki, Shigeru. *Autobiografía libro 2*. Sillón Orejero, Astiberri, 2003. Pp. 197-198.

¹¹⁷ Mizuki, Shigeru. *Operación Muerte*. Sillón Orejero, Astiberri, 2010. pp. 202-205.

Mizuki, Shigeru. *Operación Muerte. El regiment en el qual estava l'autor llençant-se a un atac suïcida a Guadalcanal*. 1973. pp. 236-237.

He volgut reproduir gairebé íntegrament aquesta conversa que Mizuki va escoltar amagat rere la finestra per mostrar un testimoni directe del fanatisme dels oficials. En definitiva es va condicionar als soldats a través d'un adoctrinament, un condicionament social i una disciplina a base de tortures perquè obeïssin contra la seva voluntat l'ordre de morir. Aquest episodi em sembla el més adequat per concloure aquest treball perquè constitueix la mostra perfecta de com l'Exèrcit Imperial amb tota la seva complexitat va ser el responsable de la tragèdia ocorreguda a la Guerra d'Àsia Pacífic.

5. Conclusions

Al llarg d'aquesta reflexió bibliogràfica s'han tractat les principals qüestions al voltant de l'Exèrcit Imperial japonès. A través d'una aproximació a la història del període s'ha pogut veure com el desmantellament d'un règim feudal molt tardà va provocar reaccions xenòfobes i terroristes per part de la casta guerrera, els samurais. Grups radicalitzats d'aquests guerrers van prendre el control dels seus dominis i posteriorment a través de la guerra i el terrorisme acabarien prenent el control del país l'any 1868. Enarborant la bandera de la Casa Imperial i aprofitant la seva debilitat van construir un nou règim que permetés defensar-se de l'amenaça exterior. Aquest règim va centralitzar el poder en la figura de l'emperador, però aquest estava condicionat per aquells qui mitjançant les armes havien arribat al poder. A poc a poc es va desmantellar la vella

societat feudal donant pas a la indústria i el transport en una modernització de velocitat vertiginosa. Mentre les institucions feudals eren destruïdes els seus esquemes mentals i, particularment els dels guerrers radicalitzats es van fer més forts. A poc a poc els antics líders samurai van aglutinar-se al voltant del nou Exèrcit i progressivament van acaparar tots els mecanismes del poder fins a tenir-los tots a la dècada de 1910 i a cara descoberta a partir de 1927. Això va propiciar que els militars donessin màniga ampla a moviments radicals i ultranacionalistes sorgits en el si de les seves files i d'una societat maltractada socialment. Els radicals es van alçar amb la veu dominant dins l'Exèrcit fent que aquest creixés cada vegada més i més a expenses del pressupost nacional. El control dels militars i particularment d'aquells més radicals es va estendre a totes les àrees de la vida en un afany per militaritzar la societat. Una societat adoctrinada amb els principis militaristes i de superioritat racial a partir de la implantació de l'educació militar a totes les escoles. Aquesta educació basada en una deformació de l'antic codi dels guerrers samurai va adoctrinar diverses generacions de joves japonesos, molts dels quals acabarien anant a la guerra. A l'Exèrcit Imperial els militars van establir un sistema de disciplina draconiana basat en la repressió dels seus homes, les pallisses sistemàtiques, la lleialtat incondicional i el suïcidi com a arma. Sotmesos a la tirania dels seus oficials milers de soldats japonesos van suïcidar-se o morir a causa de la instrucció. Quan aquests soldats van anar a la guerra a Àsia els oficials van afluixar les cadenes de la disciplina durant les conquestes enemigues. Tota la violència que havien rebut dels seus oficials es va transmetre cap als pobles ocupats. Durant tot aquest temps als soldats els havien ensenyat que tot allò que no era japonès era inhumà. D'aquesta manera, convençuts que les seves víctimes no eren humanes i sense cap moral absoluta amb la qual contrastar les ordres que rebien, els soldats japonesos van violar, assassinar, massacrar, experimentar i torturar amb tots aquells qui tenien la desgràcia de trobar-se'ls. El fanatisme i la crueltat dels oficials d'aquests homes arribava fins al punt que quan es va fer evident la derrota els van ordenar morir. Tal era la brutalitat de la disciplina i el condicionament social, que a desenes de milers de soldats no els va quedar altre remei que acatar aquesta ordre.

Els soldats japonesos eren humans. La major part de la memòria popular sobre la guerra clamava el contrari, que els militaristes japonesos i els soldats nazis eren monstres inhumans. Amb aquesta còmoda explicació un es desvinculava totalment de les atrocitats comeses per aquestes persones. Separar-los de la resta dels mortals fa innecessari preguntar-se pels processos que els van portar a actuar d'aquesta manera. Quan Yutaka Yoshida, John Edward Drea, Yoshihashi Takehiko i tants altres historiadors van observar la humanitat amb la qual els japonesos van tractar els presoners de la Primera Guerra Mundial la pregunta per què?, es va fer més incòmoda que mai. Va ser-ho perquè els episodis anteriors al militarisme demostraven la humanitat dels soldats japonesos i això els igualava amb la resta d'éssers humans. Això significa que en les condicions socials, econòmiques, psicològiques, culturals i polítiques necessàries qualsevol persona podria convertir-se en Hideki Tôjo, Fumimaro Konoe o Sadao Araki.

Bibliografia

ALMARZA, Rubén. *Breve Historia del Japón Feudal*. Breve Historia. Ed. Nowtilus, 2018. ISBN: 978-84-9967-955-6.

AREGALL MAÑAS, Víctor. *La Restauració Meiji: L'inici del Japó modern*. Universitat de Barcelona, Barcelona. Recuperat de: http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/49925/1/TFG_Aregall%20Ma%c3%b1as.pdf

BARTOLOMÉ SOPENA, Rubén. (2015). *Un interés inexplicado: una mirada a la cobertura española de la guerra ruso-japonesa*. Universidad de Salamanca, Salamanca. Recuperat de: https://gredos.usal.es/bitstream/handle/10366/126688/TFM_Bartolom%C3%A9Sopena_Inter.es.pdf?sequence=1

BEASLEY, William Gerald. *La restauración Meiji*. Gijón: Satori Ediciones. 1972. ISBN: 978-84-611-8033-2.

BENESCH, Oleg. *Inventing the Way of the Samurai: Nationalism, Internationalism and Bushidô in modern Japan*. Oxford University press, Oxford, (2014). ISBN 978-0-19-870662-5.

BURUMA, Ian. *El precio de la culpa: Cómo Alemania y Japón se han enfrentado a su pasado*. Duomo, 2011. ISBN: 9788492723430.

CHANG, Iris. *La violación de Nanking: El holocausto olvidado de la Segunda Guerra Mundial*. Capitán Swing Libros, 2017. Pp. 49-50. ISBN: 9788494531170.

CONRAD, Sebastian. "Japanese Historical Writing." *The Oxford History of historical writing: Volume 5: Historical writting since 1945*. Axel Schneider i Daniel Woolf. Oxford University Press, 2011. pp. 637-658. Recuperat de: <https://nhatbook.com/wp-content/uploads/2019/11/nhatbook-The-Oxford-History-of-Historical-Writing-Axel-Schneider-.pdf#page=660>

COSTA, Analía S. "Memorias de la Segunda Guerra Mundial en el manga." *Revista de Filología Románica*, vol. 33, 2016. pp. 53-60. Recuperat de: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/53410318/Memorias_de_la_Segunda_Guerra_Mundial_en_el_manga.pdf?1496771754=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DMemorias_de_la_Segunda_Guerra_Mundial_en.pdf&Expires=1595358004&Signature=dVSwF-h159EADxmq23EHhJf1L9ZO9qpYEVU5WI-3GcnibQjr-RVO2KuE3dJJRrEl~AvgyoslUZwjxrWITeUjpp9K477x0lo0L3xMgXzhQPZYkc1VGZ~TK2dHgWuwrdxbq4zomGBUW7sUNgDeQAYk~scKYyWfWcQjrQXAgwneWj5~D7iX1PtXyUiW56qokwhyXkM01iYA~pK3lCrP~Y7BGkieCDgb5xWCXc4KQYgvyZxWmW--77K0w9qpoNpaDhsFKofZQgPd049hBRxm3WuprlmDHMnwo8NM1nJye-ir30cftrqSBeL9MZCkPK~DEOusPn0bLPPZJQrdXDLHt5w &Key-Pair-Id=APKAJLOHF5GGSLRBV4ZA

CROWLEY, James B. "Japanese Army Factionalism in the Early 1930's." *The Journal of Asian Studies*, vol. 21, no. 3, 1962. pp. 309-326. Recuperat de: www.jstor.org/stable/2050676 .

DREA, Edward J. "In the army barracks of Imperial Japan." *Armed Forces & Society*, vol. 15, no.3, (1989). pp. 329-348. Recuperat de: <https://doi.org/10.1177/0095327X8901500301>

DREA, Edward J. *In the service of the emperor: Essays on the Imperial Japanese Army*. University of Nebraska Press, 2003. ISBN: 9780803266384.

DREA, Edward J. *Japan's Imperial Army: It's Rise and Fall, 1853-1945*. Modern War Studies. Kansas University Press, 2009. ISBN: 978-0-7006-2234-4.

GATTI, Franco. "Fascismo giapponese e categorie storiografiche eurocentriche." *Annali di Ca'Foscari: Rivista della Facoltà di Lingue e Letterature straniere dell'Università di Ca'Foscari*, 1987, vol. 26, pp. 217-231. Recupérat de:
http://157.138.8.12/jspui/bitstream/11707/1586/2/Gatti_pp217-231.pdf

HANE, Mikiso. *Breve Historia de Japón*. 4a ed. Historia. Madrid: Alianza. 2000. ISBN: 978-84-206-5367-9.

HASTINGS, Max. *Némesis: La derrota del Japón, 1944-1945*. Barcelona: Crítica, 2008. ISBN: 978-84-9892-939-3.

HIROTA Isao. "Grandes tendencias de l'historiographie japonaise depuis Meiji." *Histoire, économie et Société*. 25e année, no. 2, 2006. pp. 165-179. Recupérat de:
<https://doi.org/10.3406/hes.2006.2589>

IWAO Seiichi, SAKAMATO Tarō, HŌGETSU Keigo, YOSHIKAWA Itsuji, AKIYAMA Terukazu, IYANAGA Teizō, IYANAGA Shōkichi, MATSUBARA Hideichi, KANAZAWA Shizue. 78. Genrō. Dins: *Dictionnaire historique du Japon*, volume 6, 1981. Lettre G. pp. 40-43. Recupérat de:
https://www.persee.fr/doc/dhjap_0000-0000_1981_dic_6_1_886_t2_0040_0000_2

LAMONT-BROWN, Raymond. "Kempeitai: Ruthless Policemen of the Rising Sun." *The Police Journal*, 67.2, 1994. pp. 163-167. Recupérat de:
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0032258X9406700213?journalCode=pjxa>

LARGE, Stephen S. "Nationalist Extremism in Early Shōwa Japan: Inoue Nisshō and the Blood-Pledge Corps Incident 1932." *Modern Asian Studies*, vol. 35, no. 3, 2001. pp. 533-564.

Recupérat de:
https://www.jstor.org/stable/313180?casa_token=CSba1ziW4DgAAAAA%3AxBTqrlqb6iXs_KKs_rivZQk5cVLIHGFEkC-tVx75u9-mWauQC9Zzi7cVSKDuZMltKIA2LfbDmAf4bh8Sw7t4QcE1Du_CltrV3KA8aWh3kHwG5ZYHpaEhm&seq=1#metadata_info_tab_contents

LEGENDRE, Pierre. *Ce que l'Occident ne voit pas de l'Occident: Conférences au Japon*. 1001 nuits Essais. Fayard, 2004. ISBN: 978-2842058418.

LI, Peter. "Hirhito's war crimes responsibility: The unrepentant emperor." *Japanese War Crimes*. Routledge, 2003. pp. 59-69. Recupérat de: <https://doi.org/10.4324/9780203788059>

LÓPEZ-VERA, Jonathan. *Historia de los samuráis*. Gijón: Satori Ediciones, 2016. ISBN: 978-84-944685-7-5.

MATSUNUMA, Miho. "Historiographie japonaise de la Guerre de 1931 à 1945 : état des recherches jusqu'à nos jours." *Guerres mondiales et conflits contemporains*, vol. 1, no. 249, 2013. pp. 33-48. <https://www.cairn.info/revue-guerres-mondiales-et-conflitscontemporains-2013-1-page-33.htm>

MATSUNUMA, Miho. "Les Soldats du Mikado sur le front ouest? La réaction du Japon face aux appels de ses alliés européens en 1914-1915." *Guerres mondiales et conflits contemporains*, 4

2014. pp. 81-92. Recuperat de: <https://www.cairn.info/revue-guerres-mondiales-et-conflits-contemporains-2014-4-page-81.htm>

MICHIKO, Maejima. (2014). *Édifier et équiper les bases de l'armée japonaise Transferts de technologie France- Japon 1868-1930. Histoire. Conservatoire national des arts et metiers.* CNAM, Français. Recuperat de: <http://www.theses.fr/2014CNAM0912>.

MIZUKI, Shigeru. *Autobiografía: Libro dos.* Sillón Orejero. Astiberri, 2011. ISBN: 978-84-15163-82-1

MIZUKI, Shigeru. *Autobiografía: Libro tres.* Sillón Orejero, Astiberri, 2003. ISBN: 978-84-15163-97-8.

MIZUKI, Shigeru. *Operación Muerte.* Sillón Orejero, Astiberri, 2010. ISBN: 978-84-92769-50-6.

MORISAKI, Kazue. *Makkura Onna Kōfu karano Kikigaki.* Rironsha, 1961.

NAKAMURA, Yoshihisa, and Ryoichi Tobe. "The imperial Japanese army and politics." *Armed Forces & Society*, 14.4, 1988. pp. 511-522. Recuperat de: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0095327X8801400402>

NANTA, Arnaud. «Japon : les historiens contre l'État», in Alain Brossat et Pierre Bayard (dir.), *Dénis de l'histoire. Europe et Extrême-Orient au XXe siècle*, Éd. Laurence Teper, Paris, 2008, pp. 197-211. Recuperat de: <https://www.cairn.info/revue-guerres-mondiales-et-conflits-contemporains-2013-1-page-33.htm>

NITOBÉ, Inazo. *El Bushido: El camí del Samurai.* Ed. Ricard Vela. Barcelona: Angle Editorial, 2017. Nota: l'obra original fou publicada el 1899.

OHKAWA, Kazuchi i HENRY Rosovsky. "A Century of Japanese economic Growth." *The State and economic Enterprise in Japan.* William W. Lockwood. Princeton University Press, 1965.

PIONCE, Mary. "Les missions suicides des «forces d'attaque spéciales» dits kamikaze: débats d'historiens et mentalités de l'époque". *Études sur la mort*, n° 130, 2006. pp. 9-20. Recuperat de: <https://www.cairn.info/revue-etudes-sur-la-mort-2006-2-page-9.htm>

REES, Laurence. *El holocausto asiático: los crímenes japoneses en la segunda guerra mundial.* Grupo Planeta (GBS), 2001.

RUMMEL, Rudolph J. *Statistics of democide: Genocide and mass murder since 1900.* Vol. 2. LIT Verlag Münster, 1998.

SAKAI, Tetsuya. "La concepción del orden mundial en el Japón de la entreguerra." *Istor.* No. 21, (2005). Pp. 51-67. Recuperat de: http://www.istor.cide.edu/archivos/num_21/dossier3.pdf

SMETHURST, Richard J. *A Social Basis for Prewar Japanese Militarism: The Army and the Rural Community.* University of California Press, 1974.

SMITH, Thomas C. "Peasant time and factory time in Japan." *Past & Present* 111, 1986. pp. 165-197.

SOH, Chunghee Sarah. "The Korean comfort women: Movement for redress." *Asian Survey*, 36.12, 1996, pp. 1226-1240. Recuperat de: https://www.jstor.org/stable/2645577?seq=1#metadata_info_tab_contents

TAKEHIKO, Yoshihashi. *Conspiracy at Mukden: The Rise of Japanese military*, Londres: Yale University Press, 1963.

TOMBARI, Federico. (2012). *Negazionismo giapponese: Analisi di "what really happened in Nanking" di Tanaka Masaaki*. Università Ca'Foscari Venezia, Facoltà di Lingue e Letterature Straniere, Venècia. Recuperat de: <http://www.academia.edu/download/33230220/827367.pdf>

YOSHIDA, Takashi, "Historiography of the Asia-Pacific War in Japan" (2008). *History Faculty Publications*. Paper 4. Recuperat de: http://scholarworks.wmich.edu/history_pubs/4

YOSHIDA, Yutaka. *Nihon no guntai: Heishitachi no kindaiishi* (La guerra i l'exèrcit; l'estat actual de les recerques d'història militar moderna al Japó)." Iwanami shoten, (2002).

YOSHIDA, Yutaka. "Les champs de bataille et les soldats de la guerre du Pacifique en Asie." *Guerres mondiales et conflits contemporains*, 1, 2013. pp. 49-74.

YOSHIAKI, Yoshimi. *Esclavas sexuales: La esclavitud sexual durante el imperio japonés*. Ediciones B, 2010.

Agraïments

A Anna Maria Garcia i Maximiliano Fuentes per haver acceptat ser els meus tutors en un treball tant lluny de la seva àrea de treball i per aguantar-me tots aquests mesos. Sense ells aquest treball ni tan sols seria quelcom presentable.

A Rubén Bartolomé Sopena i a Manuel de Montoya Martínez per donar-me la seva opinió d'especialistes i facilitar-me bibliografia especialitzada.